

1.

WALTHER RATHENAU

CRITICA REVOLUȚIUNEI

TRADUCERE DE
OTTON L. WILLIAM OSSENKOP

CUPRINSUL :

Prefața traducătorului.
Autobiografia autorului.
Revoluția din greșeală.
Conducători și conducerea.
Revoluția rancunei (urei).
Revoluția nivelarea bunurilor.
Revoluția responsabilității.

PREȚUL 5 LEI

BUCUREȘTI

CENTRALA CĂRȚII — CALEA GRIVIȚEI No. 31
1923

*Original Moșca
stud. în drept
cluj 1923*

COLECȚIA SCRIERILOR SOCIALE

1.

WALTHER RATHENAU

CRITICA REVOLUȚIUNEI

TRADUCERE DE
OTTON L. WILLIAM OSSENKOP

CUPRINSUL :

Prefața traducătorului.
Autobiografia autorului.
Revoluția din greșală.
Conducători și conducerea.
Revoluția rancunei (urei).
Revoluția nivelarea bunurilor.
Revoluția responsabilității.

BUCUREȘTI
CENTRALA CĂRȚII — CALEA GRIVIȚEI No. 81
1923

577498/

Biblioteca Județeană
— CLUJ —

9/R29

Un cuvânt referitor la această colecție.

Indemnul de a scoate această colecție de scrieri l'am dobândit din convingerea aceea că, totalitatea editorilor noștri nu sunt accesibili pentru editarea scrierilor sociologice; ei preferând mai mult literatura; romane, poezii, etc. pretextând că, pentru sociologie cercul de cititori este prea restrâns și edițiile mai numeroase nu rentează.

Oricum am admite că literatura are rolul ei preponderent în viața unui popor, totuși nu cred că are să se găsească cineva care să nege necesitatea pentru fiecare cetățean de a cunoaște mecanismul alcătuirii sociale, în care el însuși se află neconștient și în toate împrejurările vieții sale. Această conștiință procură omului aptitudinea de a judeca mai logic conținutul oricăruia laturi a vieții sale sociale.

Aceasta a fost cauza hotărârii mele, de a procura acelor cari să interesează, o serie mai mică ori mai mare — aceasta o va decide viitorul — de lucrări sociologice, fie în traducere sau în original, care cred că își vor îndeplini menirea pentru care au fost create.

Otton L. W. Ossenkop

Introducerea traducătorului

Adesea nu citim operele unui autor numai cu scopul de a cunoaște felul lui de a cugeta, ci spre a cunoaște curentul masselor pentru care a scris; așa și cu autorul acestei lucrări, care pe lângă capacitatea sa spirituală și intelectuală a mai ocupat și o funcțiune de cea mai mare importanță pentru împrejurările actuale prin faptul că a fost ministru de externe.

Poziția socială a autorului nu prea ne înportă, dar funcțiunea sa de ministru are o însemnătate destul de mare, această însemnătate s'a demonstrat numai cu ocazia asasinării sale; fiindcă s'a dovedit în mod vădit, că acest om avea pe lângă aderenți și adversari, suma cărora are pentru noi o importanță primordială dacă cunoaștem sentimentele victimei; de oarece prin ele putem cunoaște sentimentele întregului popor divizat în două tabere pentru și contra.

Aceasta a fost motivul care m'a îndemnat să traduc scrierea acestui om, cu un limbajiu extrem de greu și cu un stil cu totul personal.

În dedicația cărții sale „Către tineretul german“ (pag. 9) Walther Rathenau spune următoarele despre el însuși: „*Eu sunt un german de vîrstă evrească. Poporul meu e poporul german, țara mea e Germania, credința mea este credința germană, care stă deasupra confesiunilor. Dar natura, cu capriciul ei surdător și bunătatea ei stăpînitoare, a amestecat acele două izvoare ale sîngelui meu bătrîn într'o contradicție spumegîndă: cu imboldul spre real și pornirea spre spiritual*“. Aci găsim cauzele din care putem deduce independența opiniilor sale, în care se manifestă pe lângă o sinceritate usturătoare, o dragoste rațională; ambele combinate cu o simțire adîncă, care izvoarește dintr'o privire, ce pătrunde pînă în adîncimile realității.

Scrierile acestui om — (cari sunt multe) — sunt așa de esențiale, bogate în cuprins și concludente în tezele pe care le aduce într'un belșug uimitor, încît fiecare frază sau aliniat s'ar putea extrage și studia ca o teză de sine stătătoare. Dar noi nu cercetăm spiritualitatea frazelor, noi voim să constatăm conținutul și valoarea lor reală, care are o înrăurire așa de mare asupra poporului german, încît ne servește de oglindă, în care să reflecteze concepția intelectuală și chiar materială — economică — a unui popor întreg și care poate să servească ca indemn pentru mulți, fără deosebire de partid.

Dacă în cartea lui în adevăr să găsească câteva concepții la care chiar eu însumi nu pot adera, iar alții vor găsi altele deosebit de cele pe care le neg eu; atunci trebuie totuși să admitem că ele nu formează esențialul ci sunt predominante de majoritatea concepțiilor, care la rîndul lor echilibrează pe acele care pentru noi au o valoare relativă, fie în realitate sau în aparență, ceea ce nu o putem constata actualmente, ci timpul și evoluțiunea evenimentelor trebuie să ne demonstreze dacă am avut noi sau el dreptate.

Resultatul final al criticii în general poate se fie numai acela, că simțim transpirînd o concepție nouă, o concepție cu mult deosebită de cea veche, ba chiar diametral opusă, care, dacă nu se va abate din drumul ei firesc sau mai bine zis nu va fi abătută de către acei cari au interese proprii și deosebite de ale poporului în genere, ne dau cele mai bune speranțe, că viitorul este al celor cari simt în conformitate cu interesele tuturor popoarelor, care doresc prosperitate în liniște și pace.

Plocești, Februarie 1923.

Otton L. W. Ossenkop

Chestiunea, dacă comisarii Austriaci trebuie să asiste la anchetarea uneltirilor sârbești, nu poate să fie motivul unui război mondial.

Walther Rathenau

„Berliner Tageblatt“ 31 Iulie 1914.

Autobiografia autorului *)

În casa părintească în care m'am născut, strămoșii mei au trăit mai bine de o sută de ani; tata și bunicul meu erau stăpâniți de ideile burgheziei revoluționare din 1848 după cum se poate vedea din scurtele note ale tatălui meu. Această casă se află în cartierul muncitoresc și nu în liniștitul West. În dosul casei, de-alungul unui cimitir, printre arbori vechi, se afla atelierul, hala cea mică de montagiu, turnătoria și cazangeria. Era fabrica de mașini a tatălui meu și a unui prieten al său, iar meșterii și lucrătorii dadeau bucuros fel de fel de lămuriri, cu privire la unelte, mașini și materiale, băiețelului neastâmpărat care nu-i lăsa în pace.

Am trăit pe urmă cincisprezece ani departe de casă, doi ani în călătorii instructive, trei în școli străine, doi ca mic funcționar într-o fabrică și opt ani ca conducătorul unei uzine pe care am întemeiat-o în 1890 într'un ținut depărtat și pe atunci neindustrializat. Ultimii zece ani i-am trăit liniștit și fără relațiuni, într-o parte a Berlinului, unde nu mai sunt case și începe pădurea de brazi și nu știu din ale orașului decât drumul spre centrul meu de activitate.

Străduința și munca sunt în tradiția ambelor spițe ale familiei mele, de sute de ani. Știu bine că cei patru bunici ai mei au fost oameni cu vază, din cari doi chiar foarte bogați, unul industriaș și celălalt bancher al unui mic domitor. Unul și-a pierdut averea când cu arderea Hamburghului, celălalt la izbucnirea războiului din 1870. Tatăl meu s'a ridicat prin muncă, întâi ca meseriaș timp de 4 ani, apoi ca tehnician, inginer și constructor de mașini, pierzându-și mai toată averea când cu criza economică din 1873, găsind abia pela 1880 ca electrician un nou câmp de acțiune pentru el și cei doi fii ai săi.

Nu pot zice c'am crescut în nevoi și lipsuri — dar în griji destule. La 23 de ani am terminat școala și armata, iar potrivit obiceiului familiei noastre, de atunci n'am mai ce-

*) Această autobiografie este extrasă dintr-o scriere intitulată „Apologia“ care reprezintă o polemică personală cu adversarii autorului.

rut nici un ban dela tatăl meu, a cărui sferă de activitate atingea acum aproape toate ramurile electrotehnice.

Specialitatea mea a fost electrochinia, un teren neatins, ales de mine pentru a mă face independent. Mi-am lărgit cercul de activitate, dezvoltând inițiative și ridicând cu ajutorul financiar al unor bănci străine, patru uzine : două în Germania, una în Franța și alta în Rusia.

În 1900 uzinele funcționau și existența lor era asigurată. Atuncea cu ajutorul micilor mele economii, era să mă dedau studiilor tehnice — dar tatăl meu și prietenii lui m'au convins să intru în direcțiunea societății electrice germane „A. E. G.” ca să dobândesc practica construcției și conducerii marilor uzine. Numai aici am petrecut trei ani în sfera de influență a tatălui meu. Părăsind consiliul de administrație al lui A. E. G. am intrat ca membru specialist industrial în consiliul unei mari bănci. De aci înainte, activitatea mea economică nu mai are nici o importanță pentru istoricul ascensiunii mele.

Este drept că n'am trăit o viață de proletar, dar nu văd în asta nici rău nici bine. Am cunoscut însă fel de fel de griji și adesea am stat pe marginea prăpăstioasă a nevoilor grele. Mi-am agonisit averea prin muncă proprie și e mult mai mică de cum o cred mulți și m'am debarasat de ea în cea mai mare parte. Iubitului meu tată îi datorez mintea sănătoasă și-o inimă din cele mai bune. Am crescut liber și e mai mult mândria lui de cât a mea că nu trebuie să-i mulțumesc lui pentru averea și poziția mea socială, câștigată prin munca mea. El știe bine și admite că am renunțat la moștenirea averii lui, care va fi destinată, precum am hotărât, pentru nevoi și probleme de interes obștești, întrucât noua orinduire socială o va îngădui. Cât privește activitatea mea industrială, pe care adversarii mei o pun la îndoială, îi rog aici încă odată, să întrebe pe acei cu cari am lucrat și lucrez și acum și apoi să-și dea seamă conștiincios celor câțiva cititori ce au.

Revoluție din greșeală

Nu mai este nici o îndoială: ceea ce numim noi revoluțiune germană, este o decepție.

Oricare dar al întâmplării și oricare produs al deșperării trebuie privit cu neîncredere.

Lanțul nu a fost sfărâmat prin ridicarea furtunoasă a unui spirit și a unei voințe nouă, ci s'a rupt, ros de rugină. Lanțul căzu deci, și desrobiții stăteau buimăciți, neputincioși și incurcați, dar ei trebuiau să se miște, chiar contra voinței lor. Intii se mișcă aceia, cari își înțelesesă interesul.

Ceea ce numim Revoluțiune germană, nu a fost de cât greva generală a unei armate învinse. Ceea ce numim Contra-revoluțiunea germană este reluarea acțiunii din partea unei noi armate de încercare.

Muncitorimea a fost urcată în șea și călărește acuma vechiul trap al grevei. Poporul a rămas străin și a ales un parlament burghez. Social democrația burghezită, primită și ospătată în casă burgheză, a fost silită să primească conducerea, conducerea fără puterea efectivă. Extremiștii aleargă pe lângă gloabă care trage căruța și o biciuiesc cu cnutul bolșevismului.

Nu era nici-o mirare, căci nu se făcuse nici-o pregătire în vederea revoluțiunii.

Încă cu cinci ani în urmă social-democrația germană nu știa, dacă trebuia doar să dorească în mod serios formă de guvernământ parlamentar. Ea aproba războiul, pentru că simțea că masele ei îl cer. Ea a încuviințat războiul submarin. Încă în ultimul an de război, masele erau cu totul nepăsătoare față de chestiunea dreptului electoral în Prusia. Cele două revoluțiuni rusești din 1917 și pacea dela Brest au fost primite cu indiferență. Până în Noiembrie 1918 nu exista nici-o atmosferă revoluționară, nu era de cât oboseală în țară și în indispoziție la front. Acei cari au trebuit să se adapteze în 1914 au fost acei care au trebuit să se adapteze și în 1918; tot ei au să fie acei care se vor adopta în 1920.

Revoluțiunea nu a fost un produs al voinței, ci un rezultat al refuzului de a mai voi.

Nu exista nici doctrină nici practică revoluționară. Cu două generațiuni înainte de marea revoluțiune, enciclopediștii și luminatorii francezi au pregătut opera de destrucțiune și de construcțiune. Clasa intelectuală rusească făcuse vreme de două generațiuni școala

morală și practică a revoluțiunii. Germania dormea pe experiențele epocii de industrie manufacturieră de pe la 1840, transformând teoriile lui Marx într'un crez pentru viața de dincolo de mormânt și vedea în socialism o mișcare sindicalistă pentru îmbunătățirea salariilor muncitorești, combinată cu o timidă încercare de a turbura jocul parlamentar al patidelor burgheze.

Nu exista nici măcar o stare de spirit revoluționară. Țara admiră cu sinceritate militarismul sclipitor, și cu conștiința indoită, nu își permitea decât o critică inofensivă, rostită în umbra culiselor. Nedreptățile morale ale ordinii sociale nu erau resimțite; cine le mărturisea, era privit cu neîncredere și suspiciune: cine ar fi putut să confunde retorismul doctrinar cu realitatea politică? Aparatul organizației de partid, un mic stat în sine, instalat ca pentru un secol de activitate pașnică, s'ar fi nimicit el însuși, dacă ar fi luat în serios scopurile sale revoluționare.

Drumul dela o celulă individuală a creierului popular până la conștiința publică este lung și curentul nervos îl străbate încet, în timp de decenii. Dacă noi Germanii am fi un popor creator de forme, ceea ce nu suntem, totuș ne-ar mai trebui un veac de muncă, spre a conduce ideea nouă, dela punctul izolat al nașterii sale, prin mâna spiritelor mijlocitoare a propagandiștilor până la conștiința masselor. Nu cascada vertiginosă a păraielor reci și curate fecundează pământul, ci apele căldute ale râurilor cu cădere lentă. Spiritual omenesc are trebuință de pregătirea drumului, a timpului, a lărgimei și a perturbării pentru ca să creeze evenimente.

Dar riul revoluționar era lipsit până și de izvoare. Dela Luther încoace, sângele german n'a mai riscat idei revoluționare. Nici odată el nu s'a răzvrătit contra autorităților. De o sută de ani gândirea noastră a fost filologică și fisicală, cei însărcinați să cugete în interesul public, dormeau somnul doctrinelor istorice.

Ideia porcede din sentiment. Cine cutează să susție că există sau a existat în Germania un sentiment al dreptății sociale, al utopismului generos, al vieții înălțate, o conștiință a durerilor lumii? Nemulțămirile au existat și există, dar nemulțămirea trecătoare nu este un sentiment pozitiv și nu este o idee precisă. Nu s'a ajuns nici măcar până la o efervescentă revoluționară, care ar fi putut să producă, în surescitarea ei o idee. Nemulțumirile se transformau în dorinți, iar dorințele luau o formă precisă și practică, precum trebuia să fie, materialistă.

Nu se poate tăgădui și vorbăria revoluționarilor improvizați sau transformați nu poate să ne amăgească: la 1 August 1914 poporul german, tot poporul german, cu foarte mici excepții, a văzut fondul sentimentelor și dispozițiilor sale traducându-se în faptă. Acest adevăr nu trebuie să fie nici alterat nici întunecat. De atunci încoace au venit decepțiunile; decepțiunile au darul să transforme lucrurile și părerile, dar nu pot schimba sentimentele. Interesele s'au schimbat și conflictul lor s'a înăspriț, caracterele au rămas însă, ceea ce au fost. Aceleași sentimente cari pe atunci aprobau imperialismul, autoritatea, naționalismul și dictatura militară, astăzi aprobă revoluția și dictatura proletariatului. În realitate însă autoritatea și interesul rămân forțele motoare.

Neapărat, s'a petrecut ceva important din punctul de vedere al faptelor; experiența masselor a crescut. Factori adorați s'au dovedit idoli găunoși, nevoia a pus în mișcare masele inerte, instituțiile odinioară rigide au devenit fluide, incontestabilul este contestat, s'a introdus ideia nesfârșit de prețioasă că lucrurile pot să meargă și altfel, că ele pot lua sute și mii de înfățișări schimbate.

Aceasta este valoarea cea mare a revoluției, ea a înlăturat formele vechi, ea a creat mobilitatea și experiența, dar experiența și mobilitatea nu țin locul ideilor și al sentimentelor.

Noi privim spre Rusia, o țară de activitate și pregătire revoluționară veche de decenii. În adevăr, acolo există o idee revoluționară, ea este: suprimarea asupritorilor. Aceasta este o idee precisă, și ar fi nedrept dacă s'ar spune, că reprezintă numai o dorință de răzbunare, de pogrom general. Căci la spatele ei stă ideia — improprie pentru mase — a înfăptuirii comunismului marxist. În realitate în țara aceea cu desăvârșire agricolă, nu se face marxism: latifundiile s'au împărțit, dar comunismul solului a rămas numai pe hârtie. Se face socialism de stat până acuma, fără a se isbuti, sub un regim de oligarchie dictatorială, cu ajutorul unei gărzi pretoriene; corporațiunile locale au pierdut de mult importanța lor practică, corporațiunile centrale sunt anihilate prin comisariate, și totuși țara trăiește numai din rămășițele bogățiilor moștenite dela regimul burghez și din promisiunile de hârtie monedă.

Metodele Rusiei nu le putem întrebuița, ele dovedesc în cazul cel mai bun, că gospodăria unei țări agrare se poate nivela dărîmînd-o până la sol; gîndu-

riile Rusiei nu sunt gândurile noastre. Ele sunt, ca gândirea clasei intelectuale rusești, lipsite de filosofie și pline de dialectică; ele sunt de o logică pătimasă întemeiată pe premise neverificate. Premisa lor este că, un singur bun, distrugerea clasei capitaliste, compensează pierderea tuturor bunurilor celorlalte, și că în caz de nevoie, pentru asigurarea acestui bun, trebuie să se primească în schimb sărăcia, foametea, dictatura, teroarea și prăbușirea civilizațiunii. Dacă trebuie să moară zece milioane de oameni, ca să scape alte zece milioane de domnia burgheziei, aceasta să considere în Rusia ca o consecință cam crudă, dar necesară a idealului revoluționar. Ideia rusească este fericirea cu forță, în acelaș înțeles și cu aceeaș logică ca introducerea forțată a creștinismului și a închinăției. Și logica aceasta era justă, dacă să potriveau presupunerile; ce are a face dacă corpul este ars: numai sufletul să fie izbăvit!

Această mentalitate nu este germană. Noi râvnăm să înnobilăm prin idei chiar și prusianismul, militarismul, absolutismul, noi nu credem în fericire prin mecanismul exterior al orânduelilor. Deși nu ne ascundem, că o parte a forțelor noastre revoluționare nu înseamnă altceva decât imperialismul de jos, pofta de răzbunare a celor respinși, dorința de a parveni a proletarului, aceea ce dă mișcării o notă germană, este sentimentalismul politic adânc, dorința unui adevăr nou, a unei dreptăți nouă, zbuciumul pentru o idee. Această dorință e recentă, ea s'a trezit în cursul războiului, ea este bunul, pe care ni l'a hărăzit războiul.

Revoluția propriu zisă se hotărăște în spirit. O luptă simplă, pentru ce este al meu și al tău, pentru folos sau pentru putere nu se decide în domeniul moral. Interesele să înfrânează prin interese. Ideia învinge prin ea însăși.

Țara noastră e bolnavă. Mai bolnavă de cât planeta, care încă tot mai vibrează de ura și de beția violenței: pentru că la noi spiritul urei și al violenței s'au strămutat spre interior. Încă în timpuri de sănătate, spiritul nostru era incapabil să creeze forme noi; poate oare corpul nostru înfometat, spiritul nostru chinuit, să ia asupra-și efortarea creațiunii?

Revoluția materială a precedat pe cea morală. De aceea ea poartă încă de acuma toate stigmatele degradătoare ale luptei de interes. Romanticismul interesat domnește la dreapta, radicalismul interesat la stânga și la mijloc se face tocmeala pentru putere și câștigul material. Un parlament de mediocritate burgheză, încheștat în antagonisme ireconciliabile, banalizează toate problemele sale mari și pregătește contrarevoluțiunea.

Tribunii de odinioară își schimbă patetismul patriotic din timpul războiului în patetismul devizelor de socializare și sovietism și-și debitează tiradele cu curajul lipsei absolute a oricărui risc.

Idealismul sincer și dîrz să găsește la extremiști. Dar ei n'au înaintea lor altă pildă și alt cuget de cît Rusia, ei sunt creațiunile și prizonierii mulțimei, pe care o măgulesc zilnic cu făgădueli materiale irealizabile. Dacă și-ar descoperi inima, ar fi părăsiți.

Țara sfâșiată și anemiată decade pe zi ce merge. Voința și forța de muncă sunt frînte. Patimile desguștătoare sporesc, speculă, goana după plăceri, jocuri de noroc, corupțiunea, trîndăvia și palavrele înfloresc. Mijloacele de producțiune și valorile economice, case, ogoare, vite se degradează, tineretul crește în spiritul brutalității și ignoranței. O ceață de indiferență și des-nădejde se coboară peste țară. Increderea și respectul au pierit. Spiritul să sufocă într-o vorbărie fără sfârșit.

Încă un an de ticăloșie și ajunge să se înfățișeze un șef contrarevoluționar energic, pentru ca țara desmembrată să-l urmeze.

Dacă nu se va răuși să se smulgă revoluția din cătușele intereselor, iluziunilor și a devizelor sunătoare și goale, atunci o să ajungem la o democrație luminată a minciunei, a conștiinței rele și a asupririi. Ea va întrece tot ce a produs Occidentul mai rău ca regim mascat de clase și de clicărie. Și ea va veni cu sau fără contrarevoluțiune.

Numai a doua revoluțiune ne poate salva, dar nu revoluția cazacilor, ci revoluția sentimentelor și a ideilor.

Conducători și conducere

Privirile tuturoră caută conducători. Ce s'ar întâmpla dacă s'ar întoarce Bismarck ?

Dar conducătorii nu se ivesc. Este nevoie să vorbim în mod amănunțit și stăruitor despre problema șefiei și să arătăm de ce în acest timp, în această perioadă de frământări germane, conducătorii nu vin și nici nu pot veni, deși azi mai mult ca oricând se vorbește de nevoia de șefie.

Dacă ar veni Bismarck ? I s'ar adresa cu un zâmbet întrebarea : Spuneți-ne care sunt soluțiunile D-v. ? Apoi i s'ar spune, că : Nici una din soluțiile D-stre nu

sunt noi. Le-am discutat pe toate de mult la cafenea, la club, în parlament; Vă vom demonstra că ele nu merg; pentru motivele cutare, cutare și cutare. Să pare că nu sânteți în curent cu cele ce se petrec. De sigur nu știți că: cutare, cutare și cutare. În sfârșit soluțiile acestea au fost încercate de mult. Ele trebuiau să dea greș și au dat greș, din cauza cutare, cutare și cutare. Afară de asta ele lezează interesele cutare, cutare și cutare. Nu aveți ideea preciză a forțelor în joc. Scopurile D-tre sunt — (după cum sunt: mecanice, nemărginite, prea puțin radicale sau prea radicale, înapoiate, teoretice, juste dar greșite în practică etc. etc.) Metodele D-tre (la fel). Intr'un cuvânt nu sînteți omul nostru, din punctul de vedere cutare, cutare și cutare. Acuma vedeți că n'aveți d'aface cu un oarecare. Nu suntem nici noi lipsiți de pricepere cum presupuneți D-v. De altfel cine ești D-ta și care sunt meritele D-tale? Aceasta e foarte puțin. Noi suntem specialiști. Noi avem un magazin de încălțăminte. Noi am fost la etape. Noi suntem membri ai societății de fumători „Securitas“. Suntem consilieri comunali. Nu, domnule von Bismarck, problema nu-i așa de ușor de rezolvit cum socotești d-ta.

Ce ar fi răspuns Bismarck la vremea sa? De sigur, ar fi fost prea puțin parlamentar în expresii. El ar fi cugetat: „Eu am la spate pe regele meu, iar voi puteți să vorbiți despre mine ce vreți“. Și dacă n'ar fi avut pe regele la spate? Atunci de sigur n'ar primi discuția cu prezumțioșii lipsiți de maturitate și și-ar vedea de treabă.

Epoca noastră săvârșește o eroare întreită.

În primul rând ea nu poate să deosebească ceea ce este fals de ceea ce este veritabil, fiindcă nu ascultă de instinct, ci de raționamente. Ea așteaptă ideea mântuitoare. Când aceasta se prezintă, nu o găsește destul de convingătoare, iar când este convingătoare, oamenii găsesc că nu e nouă. Ea nu poate să fie nouă, pentru că într-o epocă de dialectică, cum e a noastră, orice serie de idei se compune din elemente cunoscute. Alegerea și combinațiunea lor e totul. Un arhitect combină materii și elemente cunoscute, totuș construcția organică este în acelaș timp bună nouă și adevărată.

În locul al doilea epoca noastră nu vrea să sacrifice nimic. Cu iuțea fulgerului spiritul și dialectica recunoaște, care interes este atins, și orice idee lezează anume interese. Și ea este îndată înlăturată. Căci toți urmăresc soluția cea mai bună, dar în primul rând ea trebuie să fie bună pentru interesul propriu.

În al treilea rând lipsește cunoștința de oameni,

respectul și încrederea într'înșii. Lumea cere și nu cere intervenția unui om superior. Ea îi cere să vorbească, să scrie și să făptuiască așa cum vorbește, scrie și făptuește ea, spre a face dovada propriei sale superiorități. Dar dacă noi am fi superiori, nu ar mai fi trebuință de un șef mare. În general să știe că în teorie orice idee și orice om poate fi combătut. Vechiul simț de autoritate, care nu ținea de oameni, ci de clase sociale, s'a răsturnat, și acum nu se mai respectă nimica. Dar cum este în alte țări ? Foarte asemănător și totuș altfel. În țările în care se țin mai puțin la caste și mai mult la oameni, respectul pentru superioritatea personală nu s'a pierdut cu totul. Oamenii eminenti nu sunt în totdeauna iubiți, dar de cele mai multe ori ei sunt recunoscuți și apreciați. Acolo nu este umilitor de a împărtăși vederile altora, când ele sunt considerate ca juste. Lumea nu ține să facă în orice clipă probă de originalitate și de deșteptăciune, analizând și pulverizând prin metode advocătești orice idee justă. O opinie nu se consideră combătută și înlăturată, prin simplul fapt că este împărtășită de mai mulți oameni. Jugul umilitor al autorității care se exprimă și prin titluri și haine nu a fost așa de apăsător în alte țări, de aceea respectul pentru persoana proprie și pentru alții nu s'a stins nici odată.

Dar nu sunt conducători și la noi ? Da, sunt de patru feluri : sunt de aceia, cari caută simpatii la grupuri de interesați, de aceia, care caută simpatii la societăți publice, de acei, care caută simpatii la mulțimea întrunirilor și de acei cari caută simpatia predecesorilor. Simpatia celor interesați se dobândește așezând interesele mai presus de orice, simpatia societăților spunând aceea ce este în conștiința tuturor, simpatia întrunirilor publice se dobândește prin supraoferte asupra preopinentului, și a puternicilor prin lingușiri și dibăcii.

Dar trebuie să cercetăm mai afund. În vremuri de demult cum a fost posibilă o conducere spirituală ? Prin faptul că nu inspirat făcea educația unui popor, înzestrat dar nedeprins să judece. Apoi prin faptul că chema la viață aceea ce dormea în subconștientul public, făcându-se duhul grăitor al poporului. Primul și ultimul german care a făcut aceasta, a fost Luther. Târziu, la distanțe mari au venit Lassale și Bebel. Toți ceilalți s'au răzimat pe armată și pe autoritatea prinților.

Multe idei dorm și azi în conștiința poporului, dar nimic nu a rămas neexprimat ; căci cugetarea și vorbirea generală și neîncetată, ating toate coardele, și în

mijlocul atâtor note false, răsună necunoscută și nerecunoscută nota cea adevărată, ideia cea justă. Atinge-ți-o cu putere, ca să sune la urechea posterității : Lumea contemporană o pierde în zarva generală.

Căci iată ce ne deosebește pe noi de toate epocile trecutului : cantitatea uriașă de cugetări mediocre. Un secol de muncă abstractă și mecanizată, a făcut din noi o generație cerebrală, o formidabilă mașină dialectică. Fiecare din noi este om politic, diplomat, teoretician, ziarist, dar înainte de toate avocat. Cugetarea mediocră, cugetarea în forme cunoscute și ușor de asimiliat, cu concepții cari se schimbă după modă, se agită în creierul poporului și asfixiază orice cugetare mai profundă. Călătorul își consumă felia de pâine cu unt în compartimentul unui tren și combate mestecând toată filosofia dela Hammurabi până la Hegel.

Generațiunea mai tânără, copiii ariviștilor de pe la 1880, crescuți în disprețul părinților, scârbiți de mecanizare, revoltați de război, cinstiți, neînduplicați, însuflețiți de o dragoste de oameni plină de mizantropie, mestecă cu o dantură critică viguroasă, totul ce produc ei înșis, după pilda lui Cronos. Această atitudine este cuviincioasă și conformă cu spiritul revoluției, dar atomizarea cugetării face progrese.

Mai există o țară, a cărei cugetare să fie așa de pulverizată și atât de puțin originală din cauza goanei după originalitate ? Dela naționalismul plăpând până la pacifismul daltonic, dela internaționalismul generos până la bolșevismul brutal, toate îndemnurile, toate inițiativele au venit din afară, nici una nu-i germană, nici una nu atinge adâncurile firei noastre. Războiul n'a putut să producă idei, pentru că era intemeiat pe minciună, revoluțiunea depinde de directive străine și se hrănește cu ideile ligei națiunilor dela Apus și cu ale sovietelor dela Răsărit.

Să facem un pas mai departe. Se pare că covârșirea șefilor personale scade treptat în economia intelectuală a lumii. Genialitatea este o forță a vremurilor primitive. Personalitățile cele mai puternice ale istoriei omenеști au rămas necunoscute ; sunt giganții antediluviani, care prin acte neînțelese, misterioase, au zmulș spiritul omenesc din umbra apatiei și au conceput cu-vântul, cifra, focul, roata, gândirea și credința ; și astăzi încă omul creator mai are în chip și spirit ceva din timpurile primitive. Dar după cum un arbore prea puternic nu-și poate atinge culmea dezvoltării de cât pe câmpul liber, rămânând numai un trunchiu mai înalt printre trunchiuri, când e inconjurat de tufișul des, tot

astfel în desişul gândirii colective, gândirea mai resărită se zăreşte numai din depărtare.

Spiritul creator nu mai acţionează deadreptul, el cere distanţă în spaţiu şi timp, necesită mijlocire. Lumea nu mai este mişcată de impresii tari, de vocea ridicată, de acţiunile zgomotoase, ci de cuvântul liniştit şi discret. Manivela timpului este atinsă de mâna care scrie. Drumul ideilor este lung şi ramificat, cercetătorul descoperă anevoe obârşia şi capătul lor.

De aceea este o foarte slabă speranţă de a găsi un şef vizibil, şi dacă căutăm refugiu la şefia invizibilă, anonimă, atuncea iarăşi ni s-a indică să contemplăm geniul popular. Spiritul nostru trebuie să-şi găsească drumul în abizurile lui insondabile. Legile misterioase după care spiritele individuale compun spiritul popular colectiv şi după care din caracterele individuale se alcătueşte caracterul naţional, ne sunt necunoscute. Ştiinţa în activitatea ei laborioasă, care lucrează după formule rutinare, nici nu a încercat să-şi pună problema aceasta, iar când la declararea războiului, cercetarea caracterelor naţionale a fost pusă la ordinea zilei, atunci palavrele unor conferenţieri de ocazie şi publicişti necunoscători ai străinătăţii, au arătat că materialul lor de observaţiuni a fost suficient pentru a creia acel salut ruşinos: *Dumnezeu să pedepsească Anglia.*

În aritmetica, în operaţiunile adunării, suma totală este mai mare de cât cifrele izolate. În domeniul intelectual e altfel: Suma spiritului popular colectiv şi caracterul poporului nu sunt determinate de numărul elementelor care le compun, ci de direcţiunea lor şi de un alt factor proporţional, pe care figurat l'aş numi mărimea bobului.

Anglia este cea mai bună pildă. Tipul englezului cu spiritul intelectualizat şi superior este rar, nu există poate o naţiune mare al cărei spirit să fie mai străin de titanism ca englezii. Dar distribuirea spiritului este relativ uniformă, mărimea medie a bobului e considerabilă. Numărului relativ mare de persoane cu situaţie materială prosperă, îi corespunde un număr relativ mare de persoane cu situaţie intelectuală ridicată. La aceasta să adaugă omogenitatea magnetismului intelectual al indivizilor, care prin tradiţie, deprinderi şi prin conştiinţă naţională înving factorii de divergenţă ai intereselor particulare. De aceea Anglia se prezintă ca forţă naţională morală cea mai formidabilă din Europa.

Mult mai paradoxal este efectul sub raportul moralităţii. Englezul ca individ este un om sincer, el urăşte

minciuna în cuvinte și în faptă. Ceeace au citit și repetă neîncetat dascălii noștri despre ipocrizia engleză (englezește *cant*) nu desminte acest caracter al englezului. În toate societățile cu o frecvență abundentă, există regulile de joc încercate, spre a diminua coeficientul de ciocniri și conflicte. Există o înțelegere tacită între oameni de a nu se vorbi despre anumite lucruri, de a trece unele sub tăcere ca inexistente și de a pretexta din politeță existența altora. Așa este la noi și pretutindeni, și aiurea cu atât mai mult cu cât o societate pune mai multă experiență și grije pentru a-și controla formele contactului între oameni. Întrebarea, *Ce mai faci?* nu cere un răspuns amănunțit; rugămintea, de-a transmite complimente soției D-tre, nu dovedește în totdeauna o sinceră simpatie pentru familia D-tre, iar dorința exprimată prin cuvintele: *La revedere*, nu este în totdeauna serioasă. Cât privește anumite funcțiuni fiziologice, sinceritatea dispare cu totul, iar de afacerile penibile ale căsniciei nu se pomeneste nimica. Toate aceste sunt *cant* sunt ipocrisie; când *cant-ul* atinge evenimente din domeniul publicității, el nu este mai bun sau mai rău: el nu reprezintă un anumit fel de morală, ci numai un anumit fel de forme sociale.

Omogenitatea spiritului englez se manifestă prin înțelegerea pătrunzătoare a tuturor intereselor colective. Aceste însușiri au avut darul ca colectivitatea națională compusă din indivizi sinceri să facă totuși în curs de secole o politică amorală, utilă din punctul de vedere al intereselor naționale egoiste. Astfel caracterul poporului devine inversiunea caracterului individual.

Mărimea de bob a spiritului german este eterogenă, și cum bulgării cei mari rămân ineficace întocmai ca și pulberea mărunță, activitatea colectivă a spiritului național rămâne redusă. Productivitatea lui să micșorează încă prin totala lipsă de direcție, care nu provine numai dintr-o originalitate creatoare ci adesea dintr'un spirit de inerție, din lipsă de solidaritate, din supraprețuirea intereselor mărunte. Forțele pozitive se neutralizează și în locul energiei active rămâne o tensiune internă.

A fost secretul prusianismului, că a imprimat forțelor germane o direcție de disciplină și coercițiune în sens militar și economic. Când coercițiunea prusiană a dispărut, elementele s'au amestecat în mod haotic, și fiecare se îndărătnicește să-și dovedească originalitatea prin o anarhia naivă și încăpățanată a spiritului.

Prin urmare: Prin însăși esența noastră suntem lipsiți de conducători și puțin dispuși la supunere. Va

fi nevoie de-o lungă educațiune a spiritului și a caracterului, pentru că ulterior să devenim maturi pentru revoluțiunea, pe care am primit-o ca un dar fără sfortare.

O privire spre Weimar *) arată că oamenii, grupările de partide și antagonismele nu s'au schimbat întru nimic, afară numai de câteva iluziuni și idei superstițioase care au dispărut și odată cu ele câți-va factori de solidarizare națională, grupări noi s-au ivit numai la extrema stângă, dar nivelul intelectual s'a scoborât și mai mult.

Forțele radicale, care ar putea mai curând să prețindă conducerea și ascultarea, încep să cadă într'o greșeală gravă.

Izolate și în stare de răsvrătire, ele sunt nevoite să apeleze la concursul activ al mulțimi, la întruniri și atârări publice. Acești oameni urmăresc evenimentele din Rusia cu ardoare și cu lipsă de criticism, fiind dispuși să se socotească, nu cărmuitori, ci numai interpreții și executorii voinței populare.

Este o confuziune periculoasă. Poporul este un spirit colectiv; simțirea și voința lui sunt tari, dar cugetarea lui de o clipă este slabă. Un popor cugetă pentru eternitate, dar gândirea lui efemeră, care se numește opinie publică, este așa de sprintenă ca și impulsunile inconștiente și schimbătoare care precedă hotărârile individului.

Nici o șefie nu poate și nu trebuie să se menție contra simțirii și contra voinței instinctive a poporului, căci ele exprimă adevăratele sale necesități și hotărăsc de soarta lui; în fața opiniei publice însă, indiferent dacă ea se exprimă în întruniri publice, în ziare, sau în sfere de interesați, o șefie nu trebuie să cedeze. Gândirea poporului se manifestă în tendințe, dar nu se precizează în anume hotărâri, instituțiuni sau metode politice. O șefie nu are valoare de cât dacă anticipează asupra opiniei publice, deci dacă o contrazice; un șef care așteaptă indicații pentru hotărârile sale, seamănă cu pedagogul unui prinț, care își conformează întrebarea după răspuns.

Rușii au găsit formula : să luminăm masele înainte de a lăsa să hotărească. Ei admit tendințele inconștiente ale poporului; dar nu permit să li se ia dreptul, de a călăuzi pasul poporului de la tendință până la hotărâre și de a sprijini cu ajutorul forței acțiunea lor de călăuzire.

* Ședințele primului Parlament revoluționar german s-au ținut la Weimar.

Dar dacă la noi toate se împotrivesc unei șefii. spiritul timpului, caracterele, desbinările și lipsa de educațiune politică, suntem oare osândiți să străbatem acel lung drum de greșeli și întâmplări neprevăzute până la echilibrarea empirică a puterilor? Teoria școlară comodă despre invariabilitatea caracterului popular o cere.

O cere, fiind-că nu cunoaște înfățișarea de Ianus a masselor populare. Poporul din 1919 este acelaș ca din 1918, dar fizionomia și voința lui s-au schimbat. Orice precupeț știe că acelaș sac cu mazăre are altă înfățișare după cum așezi deasupra mazărea verde sau cea galbenă. Revoluția nu înseamnă numai răsturnare dar e tot odată și o amestecare. Răsturnarea și amestecul se produce nu prin violența evenimentelor, ci prin transformarea prealabilă a mentalității și transformarea morăla ulterioară. Transformarea morăla se pregătește în adâncimile spiritului popular, ea este formulată și exprimată de cugetători. Ea schimbă caracterul poporului, fiindcă preschimbă și structura lui.

În vremurile noastre, șefia nu primește forma șefiei manifeste și personale de pe străzi și din sălile de întruniri publice, care nu-i decât un reflex, ci a șefiei ononime și singuratice din cabinetele de lucru ale scriitorilor.

Revoluția rancurei (urei)

Resortul inițial și poate cel mai puternic al tuturor revoluțiunilor este ura îndelund înfrănată. Nu ura în contra orânduielelor publice, ci ura contra oamenilor. O pătură a societății trebuie înlăturată. Această pătură se compune din generații, din familii și oameni. Anume oameni trebuie deci înlăturați.

Nu ajunge să mi-se răspundă: E o eroare de judecată! Stratificarea păturilor este o relativitate! Desființați relațiunile de stăpânire și de subordonare și pătura a dispărut.

Mai domol cu această explicație. Desființați raporturile de dependență și pătura nu va dispărea cu toate acestea. Căci stratificarea nu era numai un simplu raport social, mai era și altceva.

Nedreptatea hotărâtoare a stratificării consista în ereditatea ei. Pătura de sus, prin ereditatea averilor, a conștiinței de clasă, a relațiunilor interne, dar mai presus de toate prin ereditatea monopolului cultural și al

științelor profesionale, forma un popor, o nație a parte. Este aproape sigur, că pătura de sus nu e indentică cu cea de jos, nici prin rasă, ea este cea mai apropiată, de rasă germană istorică. Desființați stăpânirea ei politică și pătura va rămânea; ea va rămânea ca o aristocrație înlăturată, ca o societate de emigranți, ca o burghezime proscrisă, păstrându-și cunoștințele și relațiunile, conștientă de forțele sale intelectuale, gata de-a reveni, socotindu-se indispensabilă.

Atunci urmează că instinctul masselor are dreptate când ascultă de glasul urei: ochiu pentru ochiu, dinte pentru dinte; asuprire asupritorilor, exterminarea exploataților, moartea burgheziei?

Aci se pune problema.

Instinctul masselor are dreptate, când recunoaște, că cu desființarea unei stări economice, păturile sociale nu mor îndată. El are dreptate, când vede în oameni obiectivul acțiunii sale; în oameni care în parte așează ideea de clasă mai presus de ideea de nație, el are dreptate când nu are încredere într-o democrație pur mecanică, care va duce earăș la monopolul burghez al culturai, al relațiunilor sociale și al capitalului.

Dar instinctul popular nu are dreptate, când face o politică de ură și patimă personală, când el, spre a înfrânge un monopol, nu vede altă posibilitate, decât distrugerea oamenilor, a capitalului și a culturai. Această greșeală nu e numai o ercarea morală, ci și una practică: vom demonstra că revoluția o resolvă.

Gândirea și simțirea poporului proletar sunt necunoscute păturei de sus. Patronii și superiorii militari nu cunosc de cât o singură lature sufletească a acestor oameni cu două firi, partea care abdică la personalitatea proprie, partea care poate și vrea să asculte, care are o admirațiune ascunsă pentru militarism și care aplaudă războiul. Șefii care sunt eșiți din păturile de sus învață ușor, felul cum vrea să fie tratat poporul, dar ajung rar să-l cunoască așa cum este el cu adevărat; șefii cari sunt eșiți din popor se asimilează păturei burgheze, uită firea lor și experiențele lor, vorbesc cât se poate de puțin despre trăsăturile fundamentale ale caracterului popular, pe care le concep fiind în funcțiune de condițiunile de trai și le consideră schimbătoare. Intrucât însușirile omenești pot să fie și în funcțiune de condițiunile de trai, explicația poate fi valabilă.

Insușirile posomorâte, ca nesiguranța, diferențele, aptitudinilor personale, nota întunecată și pesimistă a proletarului, care contrazic caracterul tradițional ger-

man, se înseninează prin dragoste de oameni, prin spiritul gata de ajutor, prin simțul de jertfă și onestitate; totuși ele formează fondul acelui sentiment de ură neîncetătoare, pe care societatea a pricinuit-o și pe care burghezia a ignorat-o și a provocat-o.

Pentru burghezi, legăturile complicate ale vieții economice și sociale sunt obscure și indiferente. Pentru proletari, ele sunt și obscure dar în acelaș timp de importantă vitală, căci ele îl condamnă la sforțările pline de lipsuri ale unei munci mecanizate. Toată viața el se află în fața unui zid de sticlă, care îl desparte de viața burgheză; pe acest zid se proiectează tablourile teoriilor dogmatice, care sunt crezute pe jumătate; dar zidul este mai tare de cât statul și legea. Proletarul simte numai atât, că aci se petrece o nedreptate. Numai dracul se poate recunoaște în acest haos de teorii și legi. Ori-ce s'ar întâmpla, cei puternici sunt totdeauna solidari și la urma urmei el se găsește păcălit de legi și de forța armată a statului.

Păcălit nu de împrejurări, ci de oameni, de oameni în carne și oase, care se pot arăta cu mâna, împreună cu tot egoismul și cu toată reaua voință a lor. Dovadă, viața bogaților, care risipesc tocmai atât, cât ne lipsește nouă. Exploatarea își schimbă denumirea, dar ea rămâne în picioare, cu toată revoluția și socializarea. Și astfel ura personală și înversunarea cresc la culme.

Toată teoria socialistă să bazează pe concepția exploatării și ea este cea mai convingătoare și cea mai răspândită polemică, ea este personală.

Cu această concepție să combină două idei, una dreaptă și una greșită.

Este adevărat că, pătura capitalistă a lumii apăsene a fixat singură condițiunile sale de viață, și le-a fixat cu un avantaj considerabil pentru ea față de condițiunile de viață ale păturei de jos. Acelaș lucru l-au făcut toate păturile dominante vreme de 10 mii de ani și pe atunci nu se considera ca o nedreptate, căci tocmai această viață fără griji, stratificarea socială în cele două pături, una de sus și una de jos, au creiat civilizația și cultura lumii, care să baza pe faptul că, o societate dominantă redusă ca număr, conducea și chibzuia, ear una numeroasă, aservită producea și executa. Christos nu s-a revoltat contra raporturilor dintre romani și evrei, el a dat Chesarului ceea ce purta chipul Chesarului.

S'au făcut adesea încercări de a se dărâma societatea stăpânitoare, dar nici odată nu i s-a imputat libertatea de care se bucura, necum exploatarea de care

profita. Nici stăpânul de sclavi din Gecia, nici imperia-
listul roman, nici nobilul german, nici clerul catolic,
nici patricianul olandez, nici colonistul englez, nici la-
tifundierul prusac nu erau considerați ca exploataatori.

Dar lumea nu recunoaște drepturi dobândite prin
scurgerea timpului. Ceeace a fost legitim timp de zece
mii de ani, s'a transformat în nedreptate. Societatea
dominantă n-a înțeles, că, prin mecanizare poporul de
jos a devenit major; când i s'a strigat: în numele dep-
tății renunțați la privilegiile ereditare și la luxul odios,
ea a răspuns cu batjocură.

Până aci concepția socialistă este justă; ea este e
justă, întrucât să referă la faptul unei păături devenit
imoral și la gesturile ei odioase.

Dar concepția este greșită, întrucât să presupune, ca
prin plusul de consumațiune a păturei de sus, să pro-
duc lipsurile de care suferă proletariatul. Această pre-
supunere este cea dominantă, ea a creiat în realitate
ideia exploatării, și acest cuvânt teribil este repetat zil-
nic de milioane de ori, în sensul ei resună aceea acu-
zare răsvrătită și resvrătitoare: Voi vă hrăniți cu seva
noastră și a aceea a copiilor noștri, voi roadeți viața
și fericirea noastră, dacă n-ați trăi voi, noi am fi liberi
și în stare bună.

Este un lucru de mirare cum aceasta acuzare în-
grozitoare, pe care nimenea nu a combătut-o în mod
serios, nu a reușit să transforme de mult pământul
nostru într'un teatru de măceluri sângeroase. Două cau-
ze de inerție formidabile au împiedicat catăstrofa: in-
capacitatea generală a mulțimii de a-și închipui o altă
stare de lucruri de cât cea existentă — incapacitate care
se poate învinge numai prin evenimente materiale — și
stratul izolator dintre om și om, pe care sistemele po-
litice l'au creiat și l'au menținut. Dar exasperarea s'a
în rădăcinat tot mai adânc, ura nu cunoaște margini,
neîncrederea deveni neâmpăcată, revoluțiunea urei era
o necesitate.

În Rusia ea astăzi este încă puterea promatoarea
mulțimii. O utopie amăgitoare, care prefăce chestiunea
de proprietate într'un adevăr central indiscutabil, dar
care nu se va putea menține în convingerea publică
și nu va putea să treacă pe aderenții ei dincolo de pe-
rioda decepțiilor, decât dacă va păstra mereu viziunea
adversarului ca obiectiv perpetuu de ofensivă și de luptă.
Acuza este cea mai formidabilă armă de propagandă,
chiar și amintirea adversarilor morți trebuie rechemată,
spre a se justifica întârzierea fericirii și spre a întei din
nou curajul.

577.698

„Isprăviți cu burghezia și mântuirea a sosit“ se zice, și poporul rusesc schimbă voios o stăpânire cu alta, căci vinovatul este găsit, el va fi tradus și condamnat.

Revoluțiunea urei însemnează înlocuirea unei fap-turi dominante cu alta. Bine înțeles: nu înlocuirea ei pin colectivitatea însăși. Căci mai întâi se exclude fi-rește pătura detronată, care urmează să fie osândită și distrusă, dar se exclude din colectivitate și toate acele fap-turi noi și mai radicale care se ridică din adânci-me, al căror număr este nelimitat, și care în totdeauna rămân în umbră, atât timp cât nu au intrat încă în raza de lumină a opoziției, adică atâta timp cât pătura predecesoare nu este încă la putere, când opozanții cei noi își vor formula pretențiile la putere.

Acest fenomen, care este de importanță supremă fiindcă conduce la oligarhie și dictatură militară, e me-reu trecut cu vedere sau este ascuns.

Este nevoie să-l lămurim.

Atâta vreme cât luptă prima pătură asuprită pen-tru existență și stăpânire, toate celelalte pături, vizibile sau în formațiune, i se asociază, și ea le rezumă pe toate. Când burghezia a început lupta ei, ea cuprindea și proletariatul, care curând se desprinsese ascunzând embrionul comunismului. Când socialismul rusesc a triumfat, din sânul lui s'a desprins bolșevismul; în dosul partidului independent, ieșit din despicarea socia-lismului german, s'a ridică deja un grup și mai radical, tot astfel și în dosul bolșevismului.

Aceste scindări sunt indefinite în teorie și necesare sub raportul psihologic.

Indefinite pentru că fiecare program, ori cât de ra-dical, cuprinde elemente pozitive, și acestea pot fi cri-ticate și negate. Dacă prima faptură se sprijină încă pe ideea de stat, această idee poate fi negată de pătura următoare în favoarea cantonului, iar aceasta în fa-voarea comunei, aceasta în favoarea unei coalițiuni oarecare și așa mai departe. Legea se poate nega în favoarea justiției populare, aceasta în favoarea justi-ției prin apărarea personală a individului, sau invers în favoarea unei autorități absolute. Proprietatea par-ticulară se poate nega în favoarea proprietății comu-nale sau a proprietății de stat sau a proprietății unui șef de stat.

Aceste negări permit nenumărate combinațiuni, cu atât mai mult cu cât nimic nu împiedică, ca, izolate sau în totalitatea lor inversate în sens reacționar. A-ceasta s'ar putea produce îndată ce o pătură ajungând

la stăpânire ar proclama narchismul absolut.

Orice pătură de opozanți va califica pe predecesora ei care să află la putere ca trădătoare și reacționară și orice pătură dominantă la rândul ei va numi pe pre-tendentă la putere „nebună”, „criminală” și „anarhică”.

Să nu se obiecteze că această succesiune a păturilor trebuie să se sfârșească odată prin lipsă de intelectuali conducători și prin lipsa de masse care să-i urmeze: vedem zilnic cum intelectuali și masse trec prin surpriză de la o pătură la alta; ambii factori pot să facă parte succesiv din oricâte pături, atâta vreme cât se găsesc în tabăra nemulțumirii.

Nemulțumirea justifică însă necesitatea psihologică a succesiunii păturilor,

Nici o comunitate nu poate satisface ambițiile tuturor intelectualilor, nu mai pomenim de toate dorințele masselor. Bolșevismul a încercat să atragă cele câte-va sute de mii de intelectuali ruși în serviciul său, dar nu a reușit. Intrucât a reușit, experimentul nu a avut în totdeauna un sfârșit bun, plângerile contra elementelor veroase nu se mai sfârșesc în publicațiuni, și procesul de epurațiune care a devenit necesar, are să reducă curând la câteva zeci de mii numărul acelor intelectuali purtători ai răspunderii publice. Cu aceasta se va crea oligarhia, despre care vom mai vorbi. În țara celei mai răspândite culturi și răspunderi, în Germania, nu se poate concepe ideia, ca o pătură dominantă să monopolizeze o parte oarecare mai importantă a intelectualității.

Orice pătură dominantă vede ridicându-se la stânga ei o formidabilă opoziție, care pretinde puterea. Concepția proletariatului integral, în sensul unei păture politice, care să cuprindă tot poporul cu excepția burgheziei, este reală numai atâta vreme cât domnește burghezimea și câtă vreme ceilalți toți se găsesc în opoziție. Când cade burghezimea, noțiunea proletariatului integral devine o ficțiune; el se fracționează într'un șir nesfârșit de straturi sociale. Forțele motoare în lupta păturilor nu pot să rămâie obiective vreme îndelungată, ele se amestecă din ce în ce mai mult cu interese personale și sfârșesc prin politică de persoane și lupte personale, așa cum le cunoaștem din Balcan și din republicile Americii de sud.

Spre a se apăra în contra păturei următoare care o asaltează, cea dominantă nu poate decât să declare: Până aci și mai departe nu. Am realizat tot ce era de realizat. Orice altă pretențiune e o utopie. Am mers până la limita extremă a dreptului. După noi începe nedreptatea, în urma noastră pândește crima și face

conspirațiuni. (Definiția crimei după această logică: o negațiune mai mult, decât admite stăpânitorul). Vreți argumente? Minteă sănătoasă, bunul simț, moralitatea obștească. Nu va ajunge? *Sit pro ratione voluntas*. Vreți violențe? Sângele pe capul vostru: avem soldați.

Și cu aceasta începe dictatura militară.

Ea este unicul, ultimul argument indispensabil al ori-cărei pături stăpânitoare, nici odată nici una nu sa lipsit de ea, și nu se va lipsi niciodată. Oamenii ca Lenin, Bonaparte și Dschingiskhan se întâlnesc asupra acestui punct: o forță armată bine disciplinată, decide orice chestiune de contraversă cu autoritatea unei sentințe divine.

Pătura pretendentă poate să ia atitudini oricât de umanitare, generoase și mântuitoare; conducătorii își dau seama prea bine: Să ne vedem numai la putere, vom ști pe urmă să sfârșim cu sabia pe oricine ni s'ar împotrivi, fie la stânga, fie la dreapta.

De aceea din toate indignările demagogice, cea mai mincinoasă și desgustătoare e aceea care se plânge în numele umanitarismului în contra violenței. Este un drept și o datorie politică de a desvelui și combate păcatele comunității; este suprema problemă politică de-a construi o viață publică dreaptă; nimeni nu poate fi împiedicat de-a urmări scopuri politice cu forțele reale ale urei; dar este cea mai neghioabă lipsă de onestitate, de-a imputa adversarului aceea ce însuși dorești cu ardoare.

În general ar fi bine, dacă noi în Germania am face mai puțin uz de acel patos, al indignării de rob. Spiritele incapabile preferă injurii, iar lașii se indignază. O idee mare este patetică chiar în forma cea mai simplă, patosul celor slabi se manifestă în bo-cete.

Acuma am lămurit revoluțiunea urei. Ea însemnează forma primitivă și interesată a luptei de clasă. Ea n'are un ideal obiectiv, nici țintă absolută, căci fie care pătură târăște alta dupe ea, lupta este infinită și adesea o mișcare circulară. Orice pătură este nevoită să se organizeze pe bază oligarhică și să domnească cu armele în mână. Lupta păturilor se sfârșește cu o politică de persoane. Metodele ei conduc la violență și demagogie. Prin patimi josnice nu se regenerează nici un popor.

Revoluția inversării rolurilor: fie orice va fi, acuma o să fim și noi stăpâni, iar voi robi, nu se poate justifica prin cuvinte, după cum nu se poate justifica o patimă plină de ură. Dar ea se poate recunoaște și

când e desvăluită, își pierde patosul moral. Ea se poate adresa semenilor ei, dar nu poate solicita aprobarea spiritelor înălțate și nu poate pretinde drepturile ideilor umanitare.

Drepturile umanitare nu sunt proprietatea exclusivă a păturei A nici a păturei B. O pătură B, care susține: dacă voi ne dați nouă monopolul pe timp de cinci ani îl vom împărți pe urmă cu toții, spune în mod conștient sau inconștient neadevărul. Ea proclamă o revoluție de palat a claselor.

Un ideal de stat vrednic de o revoluțiune nu este o chestie de pături, ci o problemă de ordine și organizare. Este evident că nici o organizare a societății, nici cea mai ideală, nu poate nivela inegalitatea intelectuală a oamenilor, și distribuția răspunderilor dupe capacități. Dacă este adevărat, că, pătura socială care domnește actualmente, dispune pe suma cea mai mare de forțe și capacități, atunci este bine că acele să rămâne în serviciul cauzei publice. O revoluție poate să dărâme zidurile închisorilor, dar nu poate să clădească o casă nouă cât ai bate în palme. Ea poate să distrugă toate privilegiile și să creeze posibilitatea moștenirii pentru o pătură cu drept de succesiune, deci să pregătească o societate fără pături sociale. Procesul acesta necesită generații, Este o mare eroare, a se crede că acest proces se accelerează înlocuindu-se o pătură dominantă prin alta. Acest procedeu nu înlătură nici concurența indezirabilă; dar revoluțiunea înțeleasă în sensul creării unei orânduiri drepte și organice este zădărnicită pentru vreme de o generație sau două.

Revoluția nivelării bunurilor

Aceasta este revoluția burghezului ultra-democrat, al burghezului social democrat, e dorință de inversare a tuturor grijilor casnice mărunte, a muncii grele, a vieții lipsite de bucurii, a crizei de locuințe, a plăgilor vieții de la orașe, a brutalității superiorului, a luxului provocător, plângerea lui Hamlet: Tăgăda de dreptate și de drepturi, semeția autorităților și trufia care jighește meritul modest și tăcut. Ea este revoluțiunea clasică, revoluțiunea așa cum să învață la școală, în spatele ei stă doctrina cea mare, teoria mângăioasă și plausibilă a plus valorii lui Marx. Rămâne numai să se aplice un metod,—și sunt atâtea,—spre a repartiza în mod cinstit plus valoarea a tuturor cetățenilor, și dată toate grijile vor dispărea, timpul de muncă va

scădea la șase, la patru ore, la câți-va ani din viață, toată mizeria va dispărea, fiecare din noi va trăi în prosperitate.

Această teorie a făcut ocolul pământului, pe ea se razimă întreaga clădire sistematică a doctrinei sociale ortodoxe, dar ea este greșită. În timp de șaptezeci și cinci de ani nimeni nu și-a dat osteneală, să o combată prin un simplu calcul aritmetic.

Plus valoarea este așa de minimă, în cât nu reprezintă un factor social: Afară de asta ea nu poate fi consumată decât în parte foarte mică, adică înțrebuințată pentru îmbunătățirea traiului, trei sferturi sunt indispensabile pentru capitalizare, adică pentru lărgirea aparatului de producțiune.

În epoca capitalismului mijlociu, pe când scria Marx, când industria era la începuturile ei, salariile erau reduse și câștigurile mari, pe atunci plus valoarea disponibilă pentru consum, ar fi fost poate suficientă pentru a îmbunătăți traiul lucrătorului, dacă nu în mod radical, totuși în mod considerabil. Din datele ce ne-au rămas despre virementul și câștigurile fabricilor de mașini și locomotive din acea epoca, se poate deduce că, dacă plus valoarea s'ar fi distribuit în mod integral, îmbunătățirea realizată ar fi fost egală cu jumătatea salariului muncitoresc.

Avem patru modalități spre a afla plus valoarea epocii noastre: Vom putea lua ca bază mai întâi, fie venitul unei uzine, fie produsul net al mijloacelor totale de producțiune din țară, fie venitul economiei naționale și în sfârșit economiile generale depuse în cursul unui an. Rezultatul e indentic în toate patru cazurile: Plus valoarea este considerabil inferioară sumei de zece miliarde lei anual; în condițiuni de producțiune capitalistă intensivă și în conjuncturi ca acele dinainte de război,—care nu vor mai reveni,—ea poate să ajungă la șase miliarde cel mult.

Suma aceasta nu a fost însă consumată în întregime niciodată și nici nu trebuie să fie consumată; ea a servit la sporirea mijloacelor noastre economice și trebuie să servească și mai departe; acest spor este echivalentul economiilor națiunii. O altă parte din această sumă a intrat de la bănci și casse de economii în buzunarul depunătorilor celor mai mici și a contribuit deja la îmbunătățirea generală a traiului. O altă fracțiune de vre-o 1 1/2 miliarde contribuie la cheltuielile claselor bogate. Această sumă este repartizabilă; ea reprezintă cifra de 25 mărci de persoană din populație,

mult mai puțin de cât media unei urcări ds salar normale.

Spre a repartiza fără scăzământ populației acest plus de 25 de mărci, se cer următoarele presupuneri principale: Producțiunea trebuie să rămâie la gradul de productivitate dinainte de război. Sarcinile publice vor rămânea invariabile; se va suprima rata tuturor rentelor la capital; nu se vor plăti nici indemnizări de socializare nici dobânda datoriei publice; în sfârșit munca intelectuală superioară nu va primi un plus de recompensă față de munca manuală.

Prosperitatea obștească nu este deci o chestie de plus valoare sau de socializare. Revoluțiunea nivelării bunurilor se razimă pe permise greșite.

Nu se poate spune, că bună starea claselor de jos nu s'ar putea mări, sau că ori ce tendință de socializare ar fi o erezie. Buna starea celor de jos s'ar putea mări printr'o organizare a producțiunii, prin transformarea producțiunei anarhice într'una organică, și socializarea are importanță pentru distribuirea forțelor politice, despre care are să fie vorba mai târziu. Dar trebuie să se sublinieze cu tot dinadinsul, că socializarea în sine nu va mări prosperitatea generală, ea nu va îmbunătăți repartizarea bunurilor și a veniturilor, și nu va reduce timpul de muncă. Socializarea va putea servi anume pretențiuni îndreptățite la putere, sau oarecare alte considerente de ordin moral sau social: dar ea nu poate realiza speranțele care au prezidat la revoluțiune, speranțe care călăuzesc în proporție de cel puțin nouăzeci la sută pe partizanii socializării cu orice preț; ea nu poate satisface iluziile de îmbunătățire a traiului, de prosperitate generală și de muncă mai puțină. Din potrivă; chiar dacă războiul și pacea n'ar fi distrus viitorul nostru material pentru vreme de mai multe generațiuni, revoluția economică actuală și viitoare va sdruncina producțiunea noastră și va micșora efectele economice în mod formidabil în comparație cu epoca ultra capitalistă din trecut. Pe lângă acest fapt va trebui să considerăm altul și mai grav: suspendarea activității intelectuale și a celei tehnice; dacă totuși după un examen riguros al tuturor aventuralităților viitoare, ne decidem, pentru revoluțiune, aceasta nu ar mai fi revoluțiunea micii burghezii, întemeiată pe supoziții greșite și pe rețete mecanice.

Puterea noastră de muncă a scăzut și scade mereu. Uriășele manivele, prin care capitalismul mecanizat obținea maximum de intensitate a producțiunii individuale, sunt sfărâmate; muncitorul însuși determină

cantitatea producției și el își stabilește o măsură comodă și redusă. Revoluțiunea e chemată să pună în funcțiune forțe și efortări noi, pentru mărirea producției. Această nouă forță va fi mai întâi mizeria.

Cu rezervele istovite, cu o inflațiune monetară excesivă, odată cu creșterea sarcinilor și cu scăderea producției, valoarea banului scade și se pulverizează.

Ce însemnează aceasta? Însemnează scumpirea crescândă a tuturor bunurilor, a tuturor obiectelor din comerț și a mâinei de lucru. Unde duce scumpetea? Toate bunurile, valorile și oamenii vor părăsi țara, până când se va restabili echilibrul. Acest moment se produce când? Când țara va fi deșertată de toate bunurile de agrement și de confort, în cât viata va deveni aspră și lipsită de bucurii, când o parte atât de mare a produsului net al muncii va fi părăsit țara, în cât restul producției nu va mai ajunge pentru întreținerea traiului; când țara va fi fost părăsită de un număr de oameni atât de mare, încât importul alimentar se va reduce; când se vor fi exportat atâtea valori, încât drepturile de proprietate ale străinilor, dobândite în țară, ne vor face să simțim jugul economic al străinismului.

Ce se va întâmpla atunci? Nu vor mai fi brațe lipsite de muncă. Cererea de muncă se va urca până la limita unei crize. Timpul de lucru se va prelungi. Vom exporta sudoare și sânge. Orice inovație și orice cumpărături făcute, fie pentru confort sau comoditate fie pentru lux, vor fi suprimate. Vom fi în primejdia de a face economii la cheltuielile cele mai necesare: pentru instrucția publică, pentru culte, știință, arta tehnică și nivelul culturii și al meseriilor va scădea la un grad apropiat de barbarie.

Aceste primejdii care se măresc, odată cu sarcinile impuse prin tratatul de pace, sunt infinite. Nu există decât un mijloc de-a le întâmpina, unul singur. Raționalizarea și organizarea imediată și complectă a economiei noastre naționale, astăzi anarhică și hotică, transformarea ei în sensul „Economiei nouă” descrisă de mine. Trădătorii poporului german, cercurile de interesăți sunt mărginiți, fiindcă în numele economiei libere, în realitate desfrănată, plătesc cu mijloace imense o agitație necinstită în grai și scris, spre a suspecta și combate ideile mele. Și dacă se suține, eu aș urmări distrugerea inițiativei libere și a claselor mijlocii; acestea sunt minciuni deșerte și plătite, de către oameni, care n’au citit scrierile mele nici odată. Încă puțini ani și chinurile nevoilor impune aceeași astăzi cei interesați refuză spre paguba poporului.

În acest interval, deprecierea monedei începe a ple-
da în favoarea ideii principale a socialismului, idee
care, pierzându-și îndreptățirea economică a dobândit
una morală: ideia suprimării venitului fără muncă.

Această cerere a fost formulată într-o perioadă,
când se credea, că plus valoarea care produce venitul
fără muncă ar fi suficientă spre a procura fiecărui
cetățean o viață confortabilă. Noi știm că aceasta a
fost o erezie.

Dar prin această chestiune nu e scoasă din discu-
țiune. În intențiunea autorilor ea a avut nu caracter e-
conomic, dar noi îi vom da interpretarea morală. Încă
pe când trăiam în stare de prosperitate națională con-
științele mai sensibile, resimțeau contrastul social ex-
cesiv, ca o vinovăție profundă. Prinși în comunitatea
mizeriei, problema iese din sfera limitată a conștiinței
individuale, înfățișându-se înaintea areopagului mora-
lei publice. În mijlocul foamei și mizeriei, luxul și
desfrâuul nu se mai pot lăsa fără pedeapsă.

Aci începe influența deprecierei monetare. Ea scum-
pește cheltuelile și depreciază renta. Dar atât nu este
suficient. Intervine și legiferarea fiscală.

În primul rând se nivelează o mică inegalitate.
prin devaluarea rentei, debitorii sunt înlesniți iar cre-
ditorii sunt loviți. Aceasta mai ales pentru propieta-
tatea imobiliară. Restul se remediază prin impunere
venitului și al plus valorii.

Țara sdruncinată în interior și adânc îndatorată
are nevoie de o asanare cu mijloace imense. Impozite
pe venituri și averi, pe moșteniri și pe plus valoare, pe
consum și lux, cu cote necunoscute până acuma, pro-
gresând până aproape de confiscare, sunt inevitabile și
justificate.

Prin această, orice bogăție personală în țară va fi
sdrobită și luxul cu atât mai mult. Se vor mai da lupte
de arier-gardă cu speculanții, care se retranșează în
dosul afirmațiunii, că sunt întreținuți de prietenii din
străinătate, sau că au câștigat bani în jocuri de noroc.
Nivelarea generală este realizată, dar nu pe bazele pros-
perității și pe sărăcia generală.

Aci o observațiune. Trebuie să înlăturăm odată
pentru totdeauna erezia că, orice sistem economic — cu
excepția comunismului pur, care presupune civilizație
cu totul schimbată — ar putea să producă egalizarea
bogățiilor. Problema pe care un sistem economic desă-
vârșit trebuie să o rezolve este aceea, de a prescurta
timpul de muncă, de a intelectualiza munca și de a
mări produsul ei. Egalizarea bogățiilor nu este atribu-
ția sistemelor economice, ci treaba societății. Ea o va

realiza prin impunere în limitele dorite și drepte. De aceea, teoria populară a socializării fără despăgubiri a unor anume ramuri de producție, ca de pildă a industriei, a comerțului en-gros, a marelui proprietăți etc. este un non-sens. Dacă socializarea unei părți ale economiei în sensul sistemului economic ales, este necesară, atunci ea trebuie înfăptuită. Dar ea nu trebuie să fie combinată cu pedepsirea arbitrară a subiectului economic, lovit prin socializare. Dacă statul suveran vrea să-și procure averi și venituri, atunci el trebuie să supună pe toți bogății la impozite în proporție egală, pe fiecare după dreptate și după capacitatea de producție; el nu poate să exproprieze pe negustorul în favoarea agricultorului, sau pe agricultorul în favoarea fabricantului.

Prin deprecierea rentei și prin impuneri să se înfăptuiască egalizarea averilor și a venitului, în limitele indicate: Se va satisface astfel o cerere socială îndreptătită, dar nu ne vom putea bucura de acest rezultat în liniște.

Am crezut că luptăm în contra capitalismului și am luptat în contra sărăciei. Am luptat contra sărăciei, și sărăcia ne-a învins.

Odată cu averea personală, dispar multe lucruri, care nu erau rele, odată cu prosperitatea burgheză, dispar puteri vitale importante.

Arta își scimba stăpânul pentru a doua oară, dar ea se va acomoda și nu va pieri. De mult protectorii ei nu mai erau principii profani sau bisericești sau înalta aristocrație, ci prosperitatea burgheză anonimă. De-acuma locul il vor lua o cărmuirea de sine și comunitatea politică. Multe libertăți vor dispărea, se vor strecura multe note de politică personală, naivitatea se va pierde și tendințele se vor ivi. Ceeace înainte se decidea în tăcerea liniștei, se va hotărâ prin un discurs sau o broșură. Dar legăturile care leagă arta de spiritul timpului ei cel mai intim, nu poate să fie alterate.

Dar concepția filantropiei se sfârșește și e bine să se sfârșească. Comunitatea garantează viața, sănătatea și întreținerea individului, se vor formula drepturi, nu se va mai cere milă. Se vor da ajutoare și danii publice, dar prin mijlocirea comunității, care are precădere asupra oricărui serviciu. În locul micilor ajutoare bănești, dați pe tăcute de mamă, vin plățile legale, făcute de tutore.

Prisosul se va sfârși, exceptând acolo unde va fi concesionat prin hotărârea comunității. Capriciul va avea trebuință de cartelă oficială și se va stinge în drum spre birourile administrației, afară numai dacă va fi

stăruitor și speculativ. Acest puritanism n'ar fi numai acceptabil ci chiar o bine facere, dacă s'ar putea debarsa de fenomenele desgustătoare ale lipsei de bun gust; dar ele vor persista probabil mult timp, fiindcă nu dispar prin organizațiune sau ordonanțe ci numai prin triumful bunului simț.

Intr'o societate în care nu să consumă articole de podoabă și de lux, ele nu se produc, căci gustul și îndemânarea au nevoie de școala cererei și a criticei publice. Croitorul sătesc nu poate lucra pentru piața mondială și birtașul din cantină nu poate furniza pentru bucătăria/ambasadei. Artele decorative, dibăciile meseriilor subite vor dispărea repede, educația furnizorului de materii alese va decădea. Instituțiunile publice de model și școlile de perfecționare nu vor întrece nivelul mediocrității, căci vor fi lipsite de imboldul consumului. Produsele noastre nu vor fi ieftine și proaste, ca pe la 1870, dar de sigur totuș mecanice și prosaice.

Ne vom resemna la dispariția artelor și dibăciilor profesionale, a rafinamentului mecanic. Nu numai pentru că se cuvine să trăim în viitor în cea mai mare simplitate,—a migrațiunilor popoarelor, în care planul orizontal al civilizațiunei mondiale, se va cobori în adâncime. În apus mai târziu de cât la noi, dar și acolo dupe câteva decenii. Barometrul artei a prevestit de mult depresiunea și bārbarizarea viitoare. Dacă în sfârșit dupe o epocă îndelungată de activitate, bună starea lumii și capacitatea ei de producțiune vor fi crescut din nou, atuncea primul rezultat are să fie prescurtarea timpului de lucru. Atunci în orele libere, vor reîncepe încercările miguloase, care ne vor îngădui să redescoperim vechile noastre metode și meșteșuguri artistice. Poate va fi chiar nevoie de a se inventa din nou artele și științele noastre—și se vor ivi germenii unei noi civilizații.

Perioada de imperialism economic a apusului contra noastră va provoca însă o scădere îngrijitoare a perfecțiunii metodelor tehnice de producțiune. Am explicat în „Societățile pe Acțiuni” ce însemnează asta și cu câte sacrificii și riscuri a fost cucerită. Tipul turbinei celei mai bune, a motorului celui mai perfect, nu se poate produce în mod perpetue de cât acolo, unde se cer cele mai multe, cele mai mari și mai perfecionate, unde avutul și prosperității tehnice, produce un număr maxim de ingineri excelenți și de câmpuri de experiențe vaste, acolo unde suma uzinelor furnizează cele mai bogate rezultate de exploatare, unde industriile complimentare și întreprinderile

rivale să găsească la înălțimea celui mai ridicat nivel de producție, și unde prin cercetări participă, la rezultatul total al progresului tehnic, acolo unde într'un cuvânt există o atmosferă de supra producție tehnică și științifică, stimulând activitatea creatoare a oamenilor și a întreprinderilor. Nici-o universitate din lume nu poate ea singură, să creeze sau să înlocuiască această atmosferă, pentru că universitatea are însăși trebuință de un mediu de producție încordată. În lipsa acestui mediu, se vor ivi licăriri de invenții izolate, dar curând străinătatea le va adopta și le va perfecționa, aruncând în cele din urmă modelul primitiv în camera cu vechituri și curioșități.

Nici-o sferă de activitate economică nu poate trăi în mod durabil din inițiativa tehnicii străine, coeziunile ei se pierd, ea rămâne în urmă și este repede înțrecută.

Spiritul de cercetări științifice va scădea, și toată știința experimentală, va fi lovită și va tânji. Noi nu vom să generalizăm, afirmând că, numai statele avute ar fi producătoare de cultură; această teză este justă numai într'atât, întrucât forțele vitale asemănătoare, produc cultură și prosperitate,—dar pe terenul semi-material al tehnicii și al cercetărilor experimentale, nici o intervenție a statului nu poate să înlocuiască pierderea de energie, cauzată de lipsa de inițiativă particulară.

Primejdia cea mai mare și adevărată pentru o țară răscolită de revoluțiune și sărăcită, rezultă din ruperea tradițiunii și din pierderea a unei generațiuni de intelectuali cel puțin.

Burghezimea mijlocie a fost purtătoarea intelectualismului nostru. Acest intelectualism a fost destul de scăzut, ca pretutindeni în apus, dar a fost suficient, că să mai ție în stare de plutire vasul civilizațiunii. Nu numai învățătura ei și tradiția, mediul, pilda, ereditatea și cultura au produs o clasă de intelectuali cu responsabilitate.

Prin pierderea celor cinci ani de învățătură, prin neîngrijirea tineretului și prin surmenajul firesc, s'a produs o ruptură. Burghezia se prăbușește, și lanțul genealogic de un secol este rupt. Care va fi fizionomia generațiunii noastre de savanți, de tehnicieni, magistrați, învățători și funcționari peste 30—40 de ani.? O reformă și o extindere oricât de accelerată, de radicală și generoasă, a instituțiunilor noastre școlare și culturale, nu va putea descătușa forțele proletariatului prea îndelungat înăbușite. Chiar dacă proletariatul —temelia

speranțelor noastre, — substratul social al Europei, necunoscut și lipsit de tradiție istorică, va dispune de suma necesară de forțe intelectuale; va trece generațiunii până când el va intra în rolul său. Și nu trebuie să uităm că ruptura tradițiunii se petrece în momentul celei mai grele lupte.

Reacțiunea burgheză care se ridică, va putea să abuzeze de aceste considerațiuni, dar pentru noi, cari suntem partizanii revoluțiunii, aceasta nu trebuie să fie un motiv, care să ne oprească de a ne mărturisi primejdiile care ne așteaptă. Noi nu admitem revoluțiunea rancunei (urei). Nu avem încredere în revoluțiunea prin improprietărire. Și totuși suntem partizanii revoluțiunii; reflecțiunile ce vom face asupra răspunderii, vor demonstra motivele pentru cari o voim. De o sută de ani drumul revoluțiunii merge spre reacțiune și crize, din cari una a început. Noi trebuie s'o cunoaștem. Că libertatea noastră se naște în bordeul celei mai cumplite mizerii și umiliri, este o necesitate, dar este tot-deodată și un pericol și o speranță. Noi am dormit până târziu la amiază și pășim târziu pe drumul nostru, încărcăți cu povara predecesorilor noștri. Vom atinge culmea morții de foame și de oboseală, dar vom fi cei dintâi acolo, înaintea celorlalte popoare.

Să rezumăm pe scurt.

Revoluțiunea pentru nivelarea bunurilor pleacă dela premise greșite. Repartizând plus valoarea, ea pare să producă prosperitatea generală, desființând capitalismul, ea crede să suprima pauperismul, ea vrea să niveleze prin socializarea.

Ea cere organizări două lucruri, și asta e prea mult: Buna stare și nivelarea.

Organizarea economiei pe baze organice, poate da un rezultat sigur: cu mijloacele existente, ea poate să mărească și să eftească producțiunea în mod extraordinar, să urce venitul și să scurteze timpul de muncă. Aceasta se va realiza prin „noua Economie“, care va cuprinde și anumite socializări.

Egalizarea averilor nu poate răsări în primul rând din organizări economice, ci din legiferarea socială. Cu toate că nu îmbunătățește traiul în mod considerabil ea trebuie realizată totuși.

Ea va rezulta din criza financiară a țării, din devaluarea monedei, din falimentul economic, din angajamentele externe și din povara impozitelor. Și în afară de aceste necesități, ea trebuie înfăptuită în numele principiilor de dreptate.

În epoca prăbușirii, suprimarea bunei stări parti-

culare însemnează o probă de rezistență îndoită. Primejdiile ei tehnice și culturale sunt inevitabile.

Totuș o să înțergem pe acest drum, nu pentru a încuviința ideia evoluțiunii materiale, ci pentru a o canaliza spre îndrumarea cea bună.

Revoluțiunea răspunderilor

Istoria universală este sau, ar trebui să fie, învățătura despre fluctuațiile popoarelor pe pământ și despre urmarea lor: desrobirea spiritului.

Perioada istorică de zece mii de ani, pe care o cunoaștem, evenimentele senzationale ale câtorva popoare și epoci favorizate, care se aflau în criza creatoare de cultură, a evoluțiunii păturilor sociale, au abătut privirile noastre dela legile istoriei și le-au îndreptat spre fenomene izolate.

Ori ce migrațiune de popoare lasă în urma ei popoare cu două pături. Evenimentele ce se desfășurau acum între aceste două pături, stăpânirea, schimbul, amalgamarea, nivelarea și fazele celor trei perioade; perioada arhaică (feudalismul) — perioada clasică (aristocrația, renaștere) — perioada barocă (democrație, tiranie, tehnică, eclecticismul etc.) formează istoria națională a neamurilor.

În țările Europei, evoluțiunea păturilor și împreună cu ea fenomenele culturai intense, s'au desfășurat în interval de vre-o patru secole; în Germania această transformare zăbovită prin evenimente externe a ajuns până la începutul secolului al nouăsprezecelea.

Acuma s'a produs un fenomen curios: vechile pături ale substratului european n'au fost complet absorbite. Densitatea populațiunii, combinată cu spiritul cantitativ al țărilor din apus, au produs procesul de mecanizare și forma lui economică, capitalismul: iar în clipa, când ultimul perete despărțitor — feudalitatea — a căzut, când în Franța și Germania se terminase emanciparea burgheză, în clipa aceea, se formase deja un nou substrat, compus din părțile cele mai sărace ale elementelor vechi, crescând vertiginos prin proletarizarea unei părți din meseriași și mici agricultori.

Această pătură de jos, nu mai era asuprită prin legi și violențe guvernamentale, ca predecesoarea ei burgheză, ci prin articolele intangibile în aparență ale codului civil: prin instituția proprietății și a moștenirii, idei și instituțiuni, care, formate în timpuri când populația era rară, și traiul larg, pătrunse - seră atât de adânc în conștiința po-

pulară, încât deveniseră inaccesibile ideii de critică și de restricțiune.

Pătura de jos nu mai era ca în epoca șerbiei, exclusiv de sânge străin; un compatriot asupra pe altul. Serbia nu era de natură personală și patriarhală, dela familie la familie, nici aceea politico - constituțională dela ilot la stat; era o servitudine anonimă, dela o clasă socială la alta, cu păstrarea dreptului de strămutare, dar cu restricțiunea de fapt, că nimenea nu putea evada în mod normal din cadrul clasei sale sociale, și, liber în aparență, el era nevoit să-și găsească întotdeauna un nou patron sau ocrotitor.

Necesitatea de a adopta producțiunea mondială noui densități a populațiunilor, putea fi o justificare obiectivă a acestei situațiuni nemaiauzite. Transformarea nu a fost posibilă, decât prin o încordare de forțe fără pereche, prin înoirea perpetuă a metodelor de producțiune și prin organizarea brutală. Este însă drept, că în răstimp de o sută de ani — epoca proletariatului — mijloacele de producțiune cări înainte erau stabile, au sporit aproape însutit; totuși ele nu sunt nici astăzi suficiente pentru aprovizionarea normală a popoarelor civilizate.

O justificare morală a situațiunei economice a proletariatului, este imposibilă. Dacă socialismul științific, politic și polemic s'ar fi transformat într'unul etic, el ar fi dobândit puterea unei mișcări religioase și și'ar fi atins până astăzi ținta. Greșeala lui inițială a fost, că a plecat dela ideia reprezentării intereselor materiale, căutându-și dreptul său pe drumul luptei de clasă; abia ulterior și-a dat silința să se transforme într'o concepție filozofică, și a reușit numai în parte. Căci punctul central al unei doctrine, nu poate fi atașat ulterior și ocazional: ideia fundamentală a unei concepții filozofice, nu poate fi decât de natură religioasă, adică alcătuită din valori absolute; socialismul științific și trufaș, a combătut însă prea multă vreme, nu numai biserica — asta era dreptul lui — dar și religiunea, pe care o confunda cu biserica, de acea ideile sale lipsite de valoarea absolută a unor idealuri omenești generale, au rămas revendicări de valoare relativă, deci contestabilă, al căror argument principal rămânea interesul. Dar interesele ori cât de legitime, ori cât de numeroase, pot să agite națiunile, dar nu au puterea de a le obliga moralmente; ele întăresc antagonismul intereselor opuse, în loc să-l îndulcească.

Statele din antichitate au pierit din cauza asupririi claselor lor de jos, căci substraturile mereu crescânde, nu pot fi înăbușite în mod permanent; numai popoare lip-

site pe păături sociale, precum este China, au viața veșnică. Noua societate, întemeiată pe proletariet, cea mai imorală din toate, purta din prima zi germenul morții. Ea trebuia să se sdruncine, nu prin revoluțiuni interne, cum credeau teoreticienii socialismului, ci prin prăbușiri externe, în forma războaielor mondiale. Primul război mondial a trecut, el a trebuit să isbucnească în punctul rezistenței celei mai mici, și a trebuit în mod firesc să sdruncine clădirea din temelie. În apus ea nu se clatină încă; vreme de decenii acolo vor crește încă etajele clădirii unul peste altul. Dar — cu toată poliția internațională ce se exercită, — viitorul război mondial se apropie, nu noi îl vom deslănțui, dar el va avea loc din pricina noastră; și el se va deslănțui tot în noul punct de minimă rezistență, în regiunile de înapo-ere și de nedreptate.

Transformarea crizelor sociale în necesități politice, a fost și va fi următoarea.

Despărțirea politică a statelor, care echivala cu diviziunea sferelor de putere și influență economică, colonială, fiscală și vamală, în dosul căroră, antagonismele culturale dispăreau, această rupere și desmembrare a economiilor care după legile mecanizării, ar trebui să formeze ansamblul economiei mondiale — economia națională izolată ne mai fiind posibilă — această organizare economică nu satisface decât interesele păturei burgheze suspendate, dar nici decum ale păturei proletare. Asociații unei mari case comerciale cu relații mondiale, vor putea să se certe între ei și să se înșele reciproc, dar certurile lor intime, vor fi primite cu indiferență, de hamalii și funcționarii lor. Ori cât s'ar invoca argumentul prosperității poporului, — ca și când ea nu s'ar putea ridica decât prin concurența națională, — pentru proletari este indiferent, dacă numărul milionarilor va fi mai mare la Londra, Paris sau Berlin. Pentru cetățeanul naționalist nu era important ca bogățiile solului să fie exploatate, ci că ele să fie exploatate de țara sa și dacă e posibil chiar de întreprinderea sa.

De aceea, revoluția trebuia să isbucnească, nu în interiorul statelor, ci la liniile lor de hotar, în punctul tensiunii celei mai mari, și al rezistenței celei mai mici. Locul de cea mai mică rezistență au fost ținuturile slave și slavizate, popoarele din centrul și răsăritul Europei, cari refuzau să ia în mâini răspunderea sorții lor, popoare cari piroteau somnul dulce al simulacrelor de constituție. Cât pentru motivul războiului, el era chestie de caracter național.

Revenind încă odată la enigma caracterului național,

trebuie să ținem seama de acest adevăr: caracterele naționale nu sunt rezultatul unei adunări aritmetice a caracterelor individuale, Unitatea îndrumării e decisivă: este hotărâtor nu atât elementul intelectual și moral, cât acel voluntar.

Spre a pătrunde problema necercetată a caracterului popular, trebuie să ne folosim de o comparație: o pădure de brad este o formațiune compusă din frunză de brad, dar cine cunoaște numai aceste frunze nu cunoaște pădurea și nu poate să și-o înfățișeze.

Noi avem o fire plină de căldură intimă, de obiectivitate, hărnicie, și avem sentimentul datoriei, patrimoniul nobil al sufletului strămoșesc german, slav și al altor înaintași necunoscuți. Dar oare avem voință? Nu știm. Noi am avut voința stăpânilor noștri, li dădeam crezare oarbă și o executam. Avem voință, acea voință omogenă adițională și independentă, care înăuntru este caracterul național, în afară este demnitate? Noi am lucrat ca omul care are curaj și tenacitate, dar care nu are voință. Constituția statului ne-a fost indiferentă, ne-am referit la autorități, nu ne-am răsvrătit nici odată, am fost supuși buni și soldați bravi. Strămoșii noștri erau vânzuți de domnitorii lor,*) erau bătuți de stăpânii lor și erau numiți „canalie“ ei sărutau colțul hainelor princiare și marginea trenei și credeau fără să scrășnească. Noi ne cunoaștem numai sub aspectul de superiori și inferiori fără a ne mira, că țara noastră intelectuală a fost unica țară, unde oamenii tratau și erau tratați în chip grosolan.

Sub presiunea severă a celor de sus, punctualitatea, onestitatea și conștientitatea erau urmările firești ale constrângerei. Ele vor deveni virtuți libere, când vor reveni fără siluire. Cum suntem acum fără constrângere, asta încă nu o știm, căci nu voim să judecăm după starea de spirite produsă de război.

Noi am făcut războiul fără să întrebăm, dece. Evenimente obscure în Serbia, o mobilizare rusească și svonul *despre niște aviatori* sburând deasupra Nürnbergului au fost de ajuns ca să credem într'un atac din patru părți. Firea noastră de buni supuși era atât de înrădăcinată, încât voința și opinia superiorilor a fost suficientă pentru a ne explica războiul. Vai de cine îndrăznește, să mai formuleze o întrebare! Este un secret public ca social - democrația majoritară a fost nevoită să aprobe războiul, căci masele începeau să o părăsească, îndreptându-se spre cei de sus și pentru că tremura pentru mandatele ei parlamentare.

*) Aluziune la obiceiul prinților germani din secolul XVIII de a vinde regimente întregi recrutate din supușii lor, țărilor străine.

Lipsiți de voință bărbătească, de voință de neatărnare și demnitate, am trăit într'un stat condus de autorități și de superiori, sub scutul advocătesc al președinților de societăți, al secretarilor de uniuni și al corifeilor de partid. Trăind fără libertate, o sută de ani după desrobirea lumii, am rămas împreună cu vecinul nostru dela răsărit, punctul celei mai mici rezistențe, în politica mondială. De aceea revoluția mondială s'a deslănțuit la hotarele noastre. Peste hotare toată lumea a fost contra noastră, pentru că nu ne cunoștea decât ca negustori și agenți voiajori, ca, chelneri și bărbieri, nu ca cetățenii liberi al unui stat liber. Nu fiindcă ne invidia; — căci americanii cari sunt mai tineri, mai invidiați și mai isbânditori, sunt azi arbitrii lumii. De aceea am fost zdrobiți.

Așa s'a făcut, așa a fost, și așa este lumea noastră. Acuma talerele în balanța soartei stau nemișcate. Politicește suntem distruși, ceilalți se înalță tot mai sus. Puterea și avutul lor cresc în proporții extraordinare și duc mecanizarea vieții economice până la apogeu.

Noi stăm doborâți la pământ și legați în lanțuri, și mizeria noastră e deabea la început. Odată cu umilirea crește nedreptatea și ne întunecă ființa noastră într'atât, încât și cei mai buni pierd orice nădejde.

Totuș balanța stă liniștită cu talerele nemișcate.

Căci vechea nedreptate nerezolvată, de care mor popoarele și care a cauzat primul război mondial și care ne-a sfărâmat pe noi, arde încă sub spuză neatinsă ca jărătucul iadului sub scoarța pământului.

Nici individualismul apusului, ajuns la saturațiune, nici doctrinarismul abstract și ortodoxismul rusesc nu vor umplea prăpastia. Se cere opera noastră germană.

Dacă ea se va produce, urmările războiului vor dispărea. Atuncea pământul nu va fi împărțit între cei tari, spațiul de viață nu va fi îngust, robia monopolului materiilor prime, a boicotajului și a răspunderilor pentru războiu va înceta și rana economiei mondiale va fi vindecată. Națiunile se vor prefăce în popoare, liga polițistă a statelor se prefăce într'o tovărășie a tuturor neamurilor. Străduințele popoarelor nu vor mai urzi luptă, ci ajutor.

Cu ce siguranță? Cu siguranță că o nedreptate înlăturată nu se mai poate înnoi, și că un spirit nou și drept, o ordine socială nouă și dreaptă, nu poate să cunoască granițe.

Iar dacă acestea nu se vor produce, atunci Germania rămâne un popor balcanic, așezat între alte popoare balcanice, și așteaptă ca și ele mântuirea dela răsărit. E o prefacere care e chestiune de spirit, de etică și de carac-

ter. Fără voință și demnitate, fără o răspundere conștiință și fără conștiința unei misiuni lămurite, numai cu sentimentul nedreptății ce ni s'a făcut, numai cu un spor demografic și cu o juvenilitate întârziată, schimbarea nu se va produce.

Revoluțiunea germană, care încă nu a fost, și de care avem nevoie, este revoluția răspunderilor. Scopul ei este: solidaritatea a poporului, înnobilarea și înălțarea muncii, nivelarea exigentelor de viață, desființarea raporturilor de dependență economică a proletariatului, responsabilitatea fiecărui cetățean pentru comunitate și a comunității pentru fie-care cetățean, transformarea stăpânirii în conducere, a raporturilor de supușenie în participare la cârmuire și conducere.

Aceste revendicări sunt în mare parte de natură morală, căci ori ce ideal adevărat al omenirii trebuie să fie de natura morală. Pentru realizarea lor se cer, fără îndoială anume instituțiuni politice, economice și materiale, dar noi germanii nu trebuie să uităm nici odată că, instituțiunile nu reprezintă un scop de interes, ele nu sunt decât mijloace. Ortodoxismul, mai ales cel rusesc uită aceasta; după el, dacă într-o bună dimineață printr-o formulă magică, s'ar realiza sistemul absolut al dreptății mecanice, lumea ar fi salvată.

Dar ea n'ar fi salvată. Tot atât de puțin, ca o fabrică cu lucrători necalificați, căroră li s'ar incredința unelte cele mai precise și fine, tot atât ca o țară necivilizată căreia i s'ar da cele mai perfectionate mijloace de comunicație.

Conducerea instituțiunilor necesită spirit, un spirit asemănător cu acel care le-a creat: spirit intelectual, moral și voință. Există o influență reciprocă: instituțiile pot contribui la degajarea spiritului, dar nu pot să-l producă, spiritul însă poate să producă instituțiunea, el poate s'o însuflețească și s'o menție.

S'a spus că este un merit al socialismului clasic, de a fi smuls teoria socială din mâinele utopismului moral și de a o fi predat-o științei istoriei materialiste. O lovitură de ingenioasă, din epoca politicii reale, demnă de un Bismarck; imboldul și ideia călăuzitoare a luptei de clasă educativă de cinci zeci de ani. Am scăpat de romantismul, dar credința în spirit, forța morală era perdată. Evoluțiunea istoriei urma să se desfășure în mod mecanic, cu necesitate științifică; pentru asta se cerea numai educația politică și de propagandă, s'a cultivat conștiința, nu caracterul. Ura era forța motrică, și interesul cimentul care unește, scopul era crearea de instituțiuni. Efectul a fost formidabil și indispensabil, o mașină uriașă, s'a creat un partid invincibil și de model.

Dar acest partid a produs numai afaceri și compromisuri burgheze. În forul lui interior el se îngrozea de scopul său propriu, de revoluțiunea, îi era teamă chiar de cele mai simple începuturi de putere, de majoritatea, de parlamentarism, de republică. Când puterea s'a prezentat, el s'a găsit neputincios. Intru cât nu era cu totul burghez, el a trebuit să împrumute lamentabilul său fond de idei dela improvizațiunile rușilor.

Acest partid s'a simțit prea mult timp ca un factor politic, nu ca un factor spiritual științific și etic. Zadarnic s'a făcut încercarea de a ridica la gradul unei concepții de doctrină filozofică și morală un sistem care avea numai rolul de a calcula în mod prealabil fazele unei evoluții materiale. Dacă organizația socială viitoare a devenit centrul sistemului și dacă spiritul a ajuns în funcțiune de forma economică, încât el să însemneze numai arătătorul mașinării dela ceasornic, atunci natural că este zadarnic de a mai înainta acest arătător; el poate să arate greșit ori să se rupă, dar nu poate să accelereze mersul orelor.

În curând atuncia se înfățișează știința docilă, și anunță invariabilitatea spiritului omenesc. Natural, râsul și plânsul, dărerea și plăcerea, dragostea și ura rămân mii de ani invariabile: dar spiritul moral intelectual și voluntar se schimbă nu numai dela o țară la alta, dela un loc la altul, dela o casă la alta, el se transformă din an în an din generație în generație.

Felul de viață și sculele, limba, ideile și arta strămoșilor se înstrăinează, nici un fiu nu înțelege pe tatăl, sau nici un tată pe fiu. Spiritul nu este arătătorul rigid al mecanismului de metal, el este un arc, o greutate sau o pendulă: el este creatorul activ al mașinei, el se formează însuși prin cunoștință și experiență și iarăși influențându-se de opera mâinilor sale, întrucât este creațiunea lui și creiază el însuși.

Timpul a sosit, pentru a creia organizațiuni. Nu ne rămâne decât să ne așezăm pe lucru și să o executăm cu o seriozitate sfântă, de parcă n'ar mai fi altă operă în timp și lume. Dar trebuie să ne ațintim privirea înainte, în eternitatea spiritului, vrea să zică în inima noastră proprie. Opera nu trăește când e făcută, ea trăește când e creată.

Despre opera organizării nu avem de vorbit prea mult. Ea este împărțită.

1) Economia se va organiza în așa fel, ca în locul anarhiei să se puie un organism. Asta este esența gospodăriei celei noi. La o sumă precisă de forță și materie, ea

multiplică producțiunea și procură fiecărui o existență omenească. Ea dă lucrătorului cantitatea dreaptă de tihnă, și inobilează munca zilei prin faptul că, înalță pe lucrătorul necalificat la gradul de organizator și supraveghetor al unui proces de muncă ordonată.

2. Educația devine problemă supremă a poporului. Ea este încredințată unor oameni selecționați și conduce pe fiecare la locul de funcția pe care o râvnește voința lui și o justifică capacitățile sale.

3. Organizarea distribuției bunurilor nu este atribuția sistemului economic, ci, a politicii averilor. Aceasta trebuie creiată și trebuie condusă conștient conform cu principiile dreptății, în vederea desființării noțiunii de clase sociale. Comunismul și chiar naționalizarea complectă a mijloacelor de producțiune, rămân utopice, atâta vreme cât agricultura trebuie să rămâie în mâinile țăranilor, și mai mult ca oricând ne trebuie o țăranime puternică. Politica avutului are să acționeze în patru direcțiuni: limitarea și impunerea moștenirilor, a averilor, a venitului și a luxului.

4. Orânduială pretențiuni de răspundere. Această problemă, cu toate că are o adâncă înrăurire asupra vieții economice, nu este o problemă economică, ci una politică. Ea cuprinde în întindere ei constituțională largă, două probleme, care pe nedrept se consideră ca economice; problema socializării și problema consiliilor. Ambele sunt pur politice, și trebuie tratate și concepute în acest sens.

Fondul pretenției de răspundere este educarea și aspirațiunea de a participa la hotărârea și la conducerea vieții economice a administrației, culturai și a politice. Această aspirație este bazată pe dreptul uman și pe dreptate, pe necesitatea morală și pe negarea ideii de clasă, ea nu e bazată pe invidie și ură.

Acest drept, care este de ordin politic-moral este singurul care justifică socializarea, proces care deși se petrece pe terenul economic, dar — precum am văzut — este lipsit de un țel economic. Căci el nu sporește nici producțiunea și nu îmbogățește nici statul nici individul. Sistemul de consilii (soviet) nu are să aducă de o-camdată nici statului nici economiei naționale vre-un folos, dinpotriva are să le împovăreze. Justificarea lui se cuprinde deasemenea în pretenția de răspundere.

Socializarea dă participantului conștiința faptului, că el lucrează pentru comunitate direct, nu pe calea de ocol, care trece prin interesul antreprenorului. Aceasta este un principiu pur educativ; el se adresează direct imaginațiunii masselor, care văd chiar în antreprenorul cel mai povorât, care în realitatea practică este deja expropriat, pe cel mai puternic adversar. Socializarea nu are nici o imper-

tanță economică—aceasta nu se poate îndeajuns repeta — nici chiar dacă ea se reduce la așa numitele întreprinderi mature, chiar pentru motivul că, teoria plus valorii este greșită și fiindcă statului i va reveni de sine cea mai mare parte a întreprinderilor mari, pe calea politicii de limitare a averilor, cu sdruncinări minimale și fără cheltueli.

Sistemul sovietic este chemat să înlocuiască parlamentarismul apusean, al cărui faliment, — cel puțin pentru Germania, — s'a demonstrat vădit prin adunarea națională.

Noi am fost obosiți de parlament, înainte de a fi cunoscut parlamentarismul, dar mulți aveau speranța, că o serioasă răspundere, are să îmbunătățească substanța parlamentelor. S'a petrecut contrariu. Noi suntem așa de nepolitici, ființa noastră de partid s'a scufundat atât în subtilitățile meselor de bere și a societăților, în cultul celebrățiilor localnice, a oratorilor de cărciumă și a tocătorilor de fraze publice, încât a trebuit să se aleagă prin votul universal al poporului în intervale de mai mulți ani, condus de o mașină de partid, niște adunări, care stau mult sub nivelul parlamentelor europene. Unor astfel de adunări și miniștrilor lor mandatar, nu se poate încredința soarta țării, tot așa s'ar putea încredința unei burse a societăților și uniunilor.

Sevietele sunt corpuri electorale cu valoare permanentă, ele păstrează în continu contact cu masele, și pe baza unei lupte neîncetate de concurență, permit elementelor cu capacitate să avanseze în corporații mai importante. Ele sunt accesibile sistemului de partid, dar nu sunt supuse sistemului societății amortit, drepturi de vechime, de serviciu, al lincezelii și popularității nu există. Sovietele în formarea lor primitivă, cu metoda lor neinstruită și experiențe neîndestulătoare, au arătat în timp de șase luni în Germania mai multă inițiativă, gânduri proprii, forță directivă, de cât parlamentele germane în cinci zeci de ani. Despre tragicomedia adunării naționale nu mai vorbim.

La justa lor valoare, sovietele au să ajungă deabia atunci, când se va desvolta sistemul de stat după specialități.

Atât despre organizația, și acuma să revenim încă o dată la revoluția spiritului.

Se spune; o națiune sănătoasă, muncitoare, conștiințioasă de șase zeci de milioane, nu poate să piară. Dece nu? Și India, singura națiune subjogată de o mărime uriașă, s'a prăpădit; nenumărate națiuni zac sfărâmate pe marginea drumului istoric.

Nu se poate tăgădui, că o presiune fizică, este posibilă, care, sfărâmand toate proprietățile interne, nimicește

cea mai puternică națiune ca națiune: găsindu-se poate un mijloc să se fertilize solul său. Neamul propriu zis al poporului, natural că nu se poate distruge, el ar continua în stare de amestec etnologic, sau desprins de sol, o a doua viață.

Noi încă luptăm pentru viața noastră ca națiune, iar cei mai puțini de-ai noștri știu, ce greu ne este hărăzită această luptă. Poate să câștigăm această luptă? Atuncia numai prin încordarea cea mai formidabilă a spiritului. Despre putere nici odată nu mai poate să fie vorba. Din sferele înguste ale oligarhiei popoarelor ne scoborâm în sfera cea mai largă a proletariatului. Lupta cea mare a popoarelor din lume în contra protectorilor lor care le asupresc, lupta socială de o ordine mai înaltă, care se sfârșește cu desființarea naționalismului, precum sfârșește lupta cea joasă a păturilor cu desființarea claselor, această luptă o s'o luptăm cu armele spiritului, alături de asupriți.

Dacă noi trăim ca națiune și ducem această luptă, ca conducători sau ca conduși, este o chestie a spiritului.

Ca suprafață să arată astfel: Dreptul nostru de existență este dovedit, dacă în primul rând îndeplinim în noi, printr'o ordine exemplară de stat, societate și gospodărie, cererea morală nerealizată a popoarelor civilizate, dacă noi în al doilea rând, prin transformarea economiei și a consumului, înainte de toate prin continuă îmbunătățire a gospodăriei țărănești pornim la cea mai mare autoaprovizionare, ca în viitor să nu mai depindem de cerșitul pentru materie primă; de bușeu și credit, ca și acea deșartă așteptare a resturnărilor în casa streină. Nimic nu întărește ordinea nedreaptă a politicei străine și ordinea de stat străin așa de bine, ca priveliștea mizeriei economice și lăcomia țărilor revoluționare de propagandă.

Neapărat, în speranța desbinărilor între asupritorii noștri putem merge drumul lacheului, care așteaptă până se ceartă stăpânii săi, care strânge fărâmiturile rămase, așteaptă să-i promită toți câte ceva, pleacă cu câștigul său, își deschide în mahala o prăvălie, și speră în tăcere că, cu șiretenie și hărnicie să pătrundă de a doua oară pe din dos în societatea celor mari. Deja se vorbește despre afaceri comune împreună cu Franța pentru exploatarea Răsăritului.

Dacă noi pășim acest drum al negării imperialismului, atunci suntem în deghizarea republican - socialistă mai răi decât am fost; să se contempleze un popor prăpădit când primarul lui rural a devenit ministru, și funcțiunile de ambasadori nu mai sunt patrimoniul de clasă.

Drumul cel-alt se numește renunțare și resemnare.

Renunțare la putere, extindere, imperialism, plăcere, cu o viață aspră și esențială. Renunțarea la tot ceea ce irită și ademeneste, desprețuirea venalității. Contopirea în comunitatea poporului, înfrânarea intereselor, respectul față de intelectualitate, respingerea străzii și mitocăneasca lăcomie din dreapta și stânga.

Atuncea o să ascultăm noi reci și nemișcați ca până acumna cei mai buni, rapoartele despre confortabilități și excepționalități, fundațiuni, clădiri și cifre din Chigago și Londra, și dacă ceilanți ne vor întâlni, atunci au să se simtă ca o societate iritată de automobiliști, care s'au ră-tăcit într'o ogradă țărănească.

Partea noastră a lumii are să fie aceea, care după felul și natura noastră ni se cuvine, pe care am perdu'to din vina noastră și o să ne-o însușim iarăși; conștiința, dreptul și spiritul.

Intre spiritul și caracterul timpului nostru cel mai greu, și acel drum e o mare depărtare. Am fost învinși de către pericolul german al ohlocratizării, după lingușirea fanfaroană și brutalitate, a urmat nerușinarea fanfaroană și obrăsnicia, rămășița de onoare și demnitate națională ne-a părăsit, după îngânfarea savantistă și drepturi ereditare a venit aroganța felului de a vorbi și a străzii. Interesele lăfăesc ca și înainte și s'au unit cu inpotența recalcitrantă, după uricioasa și fanatică lipsă de judecată a încrederei ușoare, a urmat uricioasa și fanatică lipsă de judecată a neîncrederei, după simțul slugarnic cu autoritate, a urmat simțul slugarnic fără autoritate, după minciuna de sus a venit minciuna de jos. Din dreapta amenință robirea incapabilă, din stânga teroarea incapabilă, la mijloc domnesc interese incapabile și trufia parvenită. Totul palavrează, fiecare se crede în cel mai bun caz pe sine însuși, massa se desfătează în fraze, ideia se perde în sunet. Inbogățirea de război se umflă, cea mai josnică plăcere se sprijină pe dreptul ei, de a petrece cât mai scârnav, fiecare cunoaște rușinea celuilant și'i scuipă scârba în față. Autodegradarea și inferioritatea demonstrată se pun în drepturile vechi glorificații a puterii, balamucul serbează în sdrențe festivitățile sale regești.

Tineretul orașelor, cu drept revoltat, schilodit, înșelat cu ani, se îndreaptă contra părinților, crede că prin ură și dispreț să se răscumpere dela propriul său sânge, spumegă în dialectă infructuasă și chaotică în parte ade-vărată în parte studiată. Cine poartă pălăria bine la spate este un veritabil bolșevic și are pretenție de recunoștință pentru toate, câte le-a acceptat sau negat. O iubire ome-nească uricioasă și încălцитă vine în locul patriotismului

uricios și încălțit de înaintea.

Din mode nu se fac idei, nici atunci, când melancolia e la modă. Retras și singuratec, și astăzi încolțesc forțele tineretului, pe care le dorim și slăvim. Moda de mâine bate la ușa: ea are să se închine în mod rațional, exclusiv aristocratic, minuțios și îngrijit străinătății.

Necesită puțină inimă și credința de a privi, negura vremii și necuviința modei și a perde speranța în popor. Dar tot așa de ușuratec este a spune: lăsați, e oboseala de război și se tămăduiește dela sine, tocmai precum e neglegiuit a persifla: vedeți, asta e libertatea voastră, întoarceți-vă la autoritate de care aveți nevoie.

Numai credința în destin, numai privirea spre trecut și fața spre viitor, numai siguranța inimii proprii, poate să dea încredere, că dedesuptul Germaniei actuale, vizibile, zace o Germanie adevărată și vecinică, care poate să îndeplinească minunea transformării de sine. Care se întinerește din forțele proprii, ca ori ce ființă veritabilă, care îndeplinește în fiecare zi din forțele proprii sacrificiul fenixului al întineririi, până atunci, când din proprii puteri depășește limitele și pare că dispăre.

Nevoia are să fie marea noastră cooperatoare, nevoia, care ne va ciocăni până la acel moment, când va plesni oțelul neveritabil, veritabilul se întinde, și va deveni tăios. Sunt semne neînsemnate dar simțitoare.

Conștiința vechei administrații de forță este frântă. Tonul ei ridicat a amuțit. Ea vorbește de folosințe, nu mai vorbește de idealuri date de Dumnezeu. Forța este dispusă la tratative. Înfrățirea-i cea veche se mai susține, încăpătănata, cea nouă, provocatoare, dar nu cu demnitatea predominantă, cerând adorație, ci bătând în retragere. Pretențiunea stă pe gânduri, devine abătută, cedează.

Da, a fost nedreptate la mijloc. S'a chemat judecata lui Dumnezeu, ea a venit.

Străzile, casele, unelte sunt murdare și prăpădite, oamenii sunt neîngrijiiți și ordinari. Lucruri ascunse ies la iveală. Este penibil — dar e real? S'a părut odată reală ar fi suprafața. Astăzi nu mai e. Realul este în altă parte. Aci se bifurcă drumul: ori noi găsim unde este, or devenim neglijenți, leneși și corupți.

Masele au privit în dosul culiselor, ele au văzut forța tremurând, deșteptăciunea certându-se, infailibilitatea bolborosind, splendoarea fardându-se. Nu se mai lasă a fi prostită. Și aci o bifurcare: Ori noi devenim conștiinți și bărbați sau obrasnici de orașe mari, necredincioși și cinici?

Înainte de toate; chestia noastră e în joc. Fiecare lucru este dubios. Nimeni nu trebuie să i se astupe gura. Fiecare conștiință este chemată. Fiecare cap să cugete,

fiecare inimă să simtă. Fiecare este creatorul norocului său, viitorului nostru. Și aci pericol ; o să ne sufocăm în chibzuirea proiectelor ? o să avem noi ochi pentru idei veritabile ?

Mai mult ca aceasta. În mijlocul tuturor brutalităților, a neîncrederei, a invidiei, a desbinării și a urei, plutește un nor luminos al păcei, o presimțire de durere comună, de asuprire comună, și frăție. Noi n'am devenit buni — durerea are o înrăurire bună, foamea face pe mulți răi, — dar totuși ne-am apropiat. Cu toată cearta ne înțelegem mai bine, cu toată îndărătnicia avem mai multă încredere. Din multă experiență oamenii au devenit copilăroși și prin multa îndoială mai crezători. Este numai un început, dar un început de lumină.

Noi nu suntem făcuți pentru viața fericită. Noi suntem un popor al amurgului. Noi avem o patrie dublă ; una dispare la lumina soarelui, Nouă ne trebuie iarnă lungă și primăvară timidă și zăbovitoare. În amurg crește dorul nostru și sufletul nostru. Orașele de aur sunt în dosul munților și a pereților de ceață. Nemăsurata noastră cugetare cere o viață egalizată. În existența nelimitată noi nu suntem noi înșine, numai unde suntem noi înșine, o să ne găsim.

Solidaritatea însemnează, să renunțăm la ori care cugetare, parcă unul din noi ar putea să fie unealta celui lalt, parcă existența unui suflet valorează mai mult decât a altui, parcă demnitatea de om ar avea trepte. Fiecare e răspunzător pentru toți, toți iarăși pentru fiecare. Nu trebuie ca omul să fie supus omului. Drumul spre destinația sa, nu trebuie să fie pentru unul mai greu decât pentru altul. Bunurile spirituale și vitale nu sunt supuse unui privilegiu arbitrar sau convențional.

Dreptatea economiei însemnează că economia nu e chestie particulară, ci chestia tuturor. Risipă de forță, materie și muncă, producțiunea de lucruri nesăbuite și vătămătoare, proceduri și fapte nefolositoare, avantajii dobândite fără muncă sunt o nedreptate către comunitate. Fiecare om capabil de muncă are datoria și dreptul de a munci, fiecare om incapabil de muncă are dreptul la căpătuire. Oricare muncă executată îndreptățește participare la hotărâri, munca însemnează a participa la ordine, nu la depindere. Consumul nu este o chestie de voință, de plăcere după bunul plac, ci al răspunderii, consumul ar trebui să învieze simțurile vieții, forța și spiritul, să nu degenereze pe individ și să păgubească comunitatea.

Dreptatea în alcătuirea statului însemnează codeterminarea tuturor, conducerea celor mai buni. Cea mai atentă alegere a conducătorilor și încredere nelimitată. Nu

alegeri agitatorice în intervale depărtate, pe baza de programe nebuloase și pline de fraze, cu fruntași de partide, poliuciani gălăgioși și favoriți, ci selecționarea în cercul restrâns al comunității de muncă. Fiecare alege în sfera cercului său local, profesional și spiritual, fie uzina, localitate, țara, comunitate de meserie, comunitate religioasă, comunitate culturală. Nu există nici dictatura, nici oligarhia, nici domnia masselor, nici autoritate, nici superiori, nici clase, ci comunitatea poporului cu autoadministrație.

Fie aceste prepoziții pentru unii înțelese dela sine, pentru alții neîndestulători: dela posesiunea lor spirituală suntem foarte departe. Scriitori de gazete și oratori populari cer multe, adunările și cititorii consimt, dar conștiința poporului rămâne închisă și admite puțin, iar solicitanților sunt scutiți de răspunderea.

Să nu uităm nici odată: Noi nu am făcut revoluție. Am petrecut o grevă a oștirii, un sabotagiu militar, o revoluție de palat parlamentar, și aceste lucruri au avut în parte o înrăurire revoluționară. Poporul n'a participat politicește, și bărbații cei vechi guvernează într-o nouă compunere.

O mișcare revoluționară se pornea până acum numai din partea muncitorimei, dar a rămas în totdeauna mărginită numai la interese de breaslă. Contrarevoluția vechilor bărbați de guvernământ le-au lăsat liber acest loc de joc, de altfel contrarevoluția amăgește masa prin legiferări neputincioase și înșelătoare.

Mulți așteaptă ca fluxul revoluționar să înainteze în mijlocul lăncezelii contrarevoluționare a acestor zile. Dacă nu intervin evenimente externe, atunci pe lângă indolența poporului și a intelectualilor săi, este mult mai probabil că, refluxul merge spre un punct mult mai depart și mai scăzut.

Are să vie timpuri, când are să se vorbească cu dispreț despre vârtejul de fericire mecanizată a poporului, are să răză de nemărginita supraprețuire a tot ce este material, când are să ni se laude fericirea modestiei liniștite și are să-și reamintească cu groază de acele sălbatece, zadarnice și distrugătoare experiențe a conducătorilor ocazionali și nematuri, și despre speranțele utopice ale timpurilor trecute.

Cu toate astea în decursul secolului are să se perindeze fluxuri și refluxuri, și nici un reflux n'are să readucă, ceea ce ultimul flux a smuls. De oarece fluxul vine din puterea dreptului, refluxul din neputință și tihnă, din trândăvie și negare.

Să nu ne amăgim și în chestia aceasta: Foarte puțini suntem deosebiți de aceea, ceea ce am fost în 1914 ba și

până la 1918. Nici odată nu a existat un popor, care atât de inpropriu pentru stăpânirea lumii, s'a lăsat să fie luat așa de necumpătat de curentul gândului de stăpânire, fără judecată, legat de picioarele stăpânilor săi, întunecat de mecanică, strălucirea armelor și energia pruso-slavică, s'a datat tot deodată și plăcerilor slugarnice și răvnei de domnie, executând orice ordin al forței filistene în uniformă. Și când a explodat grămada de spumă și minciună — a existat vre-odată un al doilea popor, care a suportat așa fără rușine și mahnire căderea în neputință de apărare, hula și dispreț, în disolvare, nedemnitate, cerșetorie și nelibertate, și care uitând morții, serbează festivaluri?

Suntem noi așa de desprețuiți, atunci trebuie să fim exterminați de pe fața pământului. Cine iubește poporul său cu căldură și îl pricepe adânc, n'are să facă din dubla monstruoșitate o dublă osândire, ci o achitare. Înaintea căderii predomina servilismul mugetos, după cădere acel cinic. Sufletul poporului zăcea în visuri grele, neputincios de a se apăra contra otrăvurilor, prea puternic, să fie răpus.

Sevele rele încă nu sunt eliminate. Vin zile, când se desgroapă vechile zorzoane ale timpului de forță și strălucire ca niște moaște, și se laudă copiilor minunile de ucidere de pe apă, pământ și aer, și vin zile unde rușinea predării flotei maritime se va serba ca o mântuire. Dar poporul cugetă și simte în vecinicie; are să primească totul ce s'a petrecut, ca o lege necesară și are să-și amintească, că și-a regăsit după un antrac de cinci zeci de ani de forță mondială, iarăși chemarea sa, chemarea la spirit.

Cum să luăm concedierea seculară, dacă nu cu inima increzătoare și în numele dreptății? Cum să ne despărțim de timpul unei vieți ușoare și vioaie, de strălucirea văratecă a unei țări bogate și determinante, de abundența produselor noi, de veselie colorată a oamenilor și a lucrurilor? În toamnă și amurg, sobri și întunecați mergem spre un secol de ani, plin de lupte grele și trudă aspră, unde sânge și viața are să fie ieftină ca în timpuri strămoșești. Nu apatic și cu presimțiri ca părinții noștri pășim în acel spațiu de timp întunecat, ci conștienți, voitori, cu capul rădăcat. Ispășirea este scrisă deasupra porții de intrare și renașterea deasupra celei de eșire, pe care nu o vede nici unul, din cei cari au intrat.

Toate forțele ocrotitoare, onoarea lumii, siguranța nepărtinitoare, sentimentul demnității, conștiința națională, chiar și dreptatea și sinceritatea cetățenească ne-au părăsit. Deabea știm, de mai suntem o națiune, membrele noastre se atrofiază, atâta vreme cât demonii nedreptății și globul pământesc în ghiarele lor, cu robia popoarelor și proscrierea.

Germania Prometeu! Chiar și dacă nici odată nu te vei mai descătușa de stânca ta, dacă sângele tău datorit Dumnezeului curge în rușine și durere peste pământ, suferă, suferă binecuvântarea cea mare, care este dată celor puțini, celor tari. Nu te mai lupta pentru noroc, că îți este altfel sortit. Nici război, nici organizațiuni, nici putere, nici bună stare, nu te răscumpără. Fii, ceiace ai fost, ceea ce trebuie să fii, ceea ce de a fi nu trebuia s'o uiți nici odată. Fi urâtă și nu ură, fi batjocorită și nu te apăra.

Germania Samson! Ochiul tău este orb, fruntea ta e cheală. Întoarce privirea ta în tine, întoarce puterea ta titanică către tine însăși. Tu n'ai să sfărâmi columnele pământului, judecata nu-i a ta. Învrătește moara filistenilor și cântă cântecul Domnului.

Germania Ahasver! Tu n-ai putere de a muri. Picioarele germane au să pribegescă peste pământ și au să caute patrie. Tu ai să mănânci o pâine amară și patria ta n-are să fie patria ta. De pe la ușile streine are să te gonească din cauza luciului ochilor tăi obosiți.

Oh tu Germanie! Iubită în iluzia ta nesăbuită, de zeci de ori iubită în erorile și viciile tale uitate de Dumnezeu, de zece mii de ori iubit în durerile tale rușinoase, ce știi tu despre soarta ta? Ce știi tu despre aceea, că ești aci din voința spiritului tău, pe care tu nu-l cunoști, pe care tu l-ai uitat, pe care tu îl tăgăduiești? Vai de tine! Din cauza lui nu trebuie să mori și nu trebuie să stai. Tu ești capturată și prăpădită, și dacă mâinele omenești îți dau drumul, atuncea cazi în mâinele lui Dumnezeu.

Noi care nu suntem cu sentimente revoluționare, care nu am făcut revoluție, ci am căpătat una dăruită, noi, care nu avem sentimente politice, care ne jucăm fără credință și convingere cu politica și puterea mondială și am naufragiat, noi, care nu suntem creați pentru bunuri lumești, ne-am lăsat să fim orbiți și înbătați, devenind sătui și proști, noi intrăm în epoca seculară a sărăciei, a revoluțiunii celei mari. Nu spre a recolta noroc, ci spre a îndeplini judecata, judecata renașterii, a reinprospătării și însuflețirii.

Revoluția rancunei nu e demnă de noi.

Revoluția bunei stări este o eroare și un lucru secundar.

Revoluția răspunderilor, a demnității omului, a caracterului și a spiritului ne este ursită și destinată.

În ea se împletesc drumurile organizațiilor și sentimentelor. Organizațiuni fără sentimente sunt fără temei. Ele se transformă în adversul lor. Din comunismul rusesc se face oligarhia tartară. Sentimente fără organizație sunt lipsite de voință și se sfârșesc ca jucăria Utopică.

Ceeace devenim și realizăm, este o parte din creațiunea eternă a neconținutului incendiu lumesc, care revoluționează materia și egalizează spiritul.

„Die Zukunft“ 31 Mai 1919.

.....

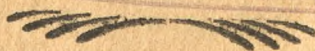
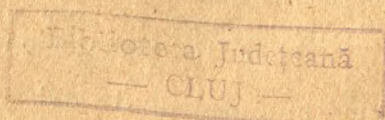
Ce e de făcut?

La Versailles trebuie să se încerce tot posibilul ca tratatul să se îmbunătățească. Reușește, bine. Atuncea iscălire. Nu reușește : atuncea?

Atuncea nu trebuie încercat nici o rezistență activă nici pasivă. Atuncea delegatul nostru are să invite guvernele unite contra noastră, să ia neîntârziat în primire toate drepturi de suveranitate și toată putere guvernamentală a Germaniei. Prin aceasta, toată responsabilitatea pentru pace, pentru administrație și pentru obligațiunile Germaniei, cade în sarcina inamicilor; iar față de lume, a istoriei și față de însuși popoarele lor, ei sunt datori, să îngrijească de existența a șase zeci de milioane locuitori. Un caz fără pereche, nemai auzită prăbușire unui stat; dar păstrarea onestității și a conștiinței.

Pentru mai departe are grija dreptul inalienabil a omeneirii — și mersul evenimentelor bine de prevăzut.

W. Rathenau

24284/89

20

IN PARS II

Ch. V. - The history of the church in the

17th

Ch. VI. - The history of the church in the

Ch. VII. - The history of the church in the

Ch. VIII. - The history of the church in the

Ch. IX. - The history of the church in the

Ch. X. - The history of the church in the

Ch. XI. - The history of the church in the

Ch. XII. - The history of the church in the

Ch. XIII. - The history of the church in the

Ch. XIV. - The history of the church in the

Ch. XV. - The history of the church in the

Ch. XVI. - The history of the church in the

Ch. XVII. - The history of the church in the

Ch. XVIII. - The history of the church in the

Ch. XIX. - The history of the church in the

Ch. XX. - The history of the church in the

Ch. XXI. - The history of the church in the

Ch. XXII. - The history of the church in the

COLECȚIA SCRIERILOR SOCIAL

IN PREGĂTIRE :

Ch. Naine.—„Dictatura proletariatului sau democrație”
(traduc.)

O. L. W. Ossenkop.—„Qua-vadis, tuturor” (orig.)

H. George.—„Progresul și paupertatea” (traduc.)

Ig. Donnelly.—„Monumentul lui Cesar” (traduc.)

H. Fernan.—„Democrația franceză” (traduc.)

R. Kjellen.—„Statul ca formă de viață” (traduc.)

A. Christensen.—„Politica și morala masselor” (tra

Upton Sinklair.—„Mlaștină” roman social (traduc.)

F. Volney.—„Ruinele” (traduc.)

ETC.

